Journal of Liberal Arts, Thammasat University
วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Journal homepage: https://www.tci-thaijo.org/index.php/liberalarts/index
doi: 10.14456/lartstu.2019.3

ชุมชนนิยมใน ‘เมืองน่าอยู่’: อัตลักษณ์พะเยาในบทเพลง[1]

มนตรา พงษ์นิล *
คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ประเทศไทย

The Communitarianism in 'Livable City': Identity of Phayao in Music

Pongnil, M. *
School of Political and Social Sciences, University of Phayao, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:
Received 14 May 2018
Revised 27 June 2019
Accepted 27 June 2019

คำสำคัญ
เพลง
ชุมชนนิยม
อัตลักษณ์
การประกอบสร้าง
เมืองน่าอยู่

Keywords:
Music
Communitarianism
Identity
Construction
Livable City

บทคัดย่อ

บทความนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างความหมายของเมืองน่าอยู่ผ่านบทเพลงในบริบทการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาทางเศรษฐกิจการเมืองสังคมของพะเยาประมาณ 7 ทศวรรษที่ผ่านมา ผลการศึกษาเสนอว่า อัตลักษณ์พะเยาแบบสงบงามตามวัฒนธรรมชุมชนแต่แฝงความสนุก ถูกพัฒนาขึ้นจากมโนทัศน์ชุมชนนิยมที่ก่อตัว เคลื่อนไหว พัฒนาและแทรกซึมเข้าไปมีอิทธิพลต่อการสร้างความหมายเมืองพะเยาน่าอยู่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยกระทำผ่านศูนย์กลางอำนาจของรัฐ ชนชั้นกลางในฐานะ‘คนนอก’ และแผ่เข้ามาถึงอำนาจของจังหวัด กลุ่มการพัฒนา ชนชั้นนำและชนชั้นกลางในฐานะ‘คนใน’ตามลำดับ อัตลักษณ์เมืองน่าอยู่จึงเป็นการเมืองของการสร้างความหมายที่รับใช้ผู้สร้าง การศึกษานี้ต้องการอภิปรายว่า ความเป็นชุมชนนิยมในเมืองที่ถูกสร้างขึ้นผ่านบทเพลง ส่งผลให้อัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลายในบทเพลงแนวต่าง ๆ ที่สร้างความหมายใหม่เพื่อสะท้อนปัญหาและตอบโต้การพัฒนาจากศูนย์กลางอำนาจเริ่มเลือนหายไปในปัจจุบัน โลกาภิวัตน์และความทันสมัยทำให้เมืองพะเยาน่าอยู่ในบทเพลงมิได้แสดงความแตกต่างหลากหลายแต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของมโนทัศน์ชุมชนนิยมที่รัฐและชนชั้นกลางมอบให้

* Corresponding author
E-mail address: montra.po@up.ac.th

[1] บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง “การประกอบสร้าง ‘เมืองน่าอยู่’: อัตลักษณ์พะเยาในบทเพลง” โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ประจำปีงบประมาณ 2560

Abstract

This article used historical techniques to study the meaning construction of music that plays a crucial role in economic and political change of Phayao over 7 decades. This research uncovered that the peaceful image of Phayao which typically follows community culture was masked with fun. It was also constructed by the vision of communitarianism which formed, moved, and improved before inserting themselves to create the meaning of a livable Phayao from the past to the present day. By the power of the state, the middle class “outsiders” were transformed to the power of the province, developing groups, elite class and middle class as the label “insiders”, respectively. The livable image of Phayao thus is the politics of the creation of meaning which is used to serve the creator. This research showed that communities in cities created from music will cause several different images in different musical genres creating new meanings to reflect problems and respond to the development of central power. However, it has been covered and is now lost in the present day and modernism. Livable Phayao in music has shown unnoticeable differences but has become a part of the community image that the middle class and state has granted.

1. บทนำ

พ.ศ. 2529 สำนักงานองค์การอนามัยโลกภาคพื้นยุโรป (WHO, EURO) ได้เสนอโครงการเมืองน่าอยู่ โดยเอาวิธีการพัฒนาสุขภาพของประชาชนบนพื้นฐานของหลักการสุขภาพดีถ้วนหน้ามาใช้ในระดับท้องถิ่น และองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กำหนดให้วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2539 เป็นวัน WHO Healthy Cities เพื่อรณรงค์ให้เมืองต่าง ๆ จากทั่วโลกหันมาสนใจโครงการเมืองน่าอยู่ และได้กำหนดแนวทางเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างเป็นรูปธรรม

มโนภาพ ‘เมืองน่าอยู่’ ของจังหวัดส่วนภูมิภาคในประเทศไทย กำลังได้รับความนิยมจากนักพัฒนาและบรรดาประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ และเมื่อครุ่นคิดและถกเถียงกันว่า จะมีรูปแบบและแนวทางการพัฒนาเมืองที่ตนเองอาศัยอยู่ไปในทิศทางที่เหมาะสมอย่างไร คำตอบที่หลายฝ่ายเห็นร่วมกัน คือ ควรจะพัฒนาไปสู่ความเป็นเมืองแห่งสุขภาพ (healthy city) เมืองสีเขียว (green city) เมืองนิเวศน์ (eco-city) เมืองอัจฉริยะ (smart city) เมืองเนิบช้า (slow city) เมืองแห่งวัฒนธรรม (cultural city) เป็นต้น

การพัฒนาเมืองน่าอยู่ในประเทศไทย ได้ริเริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกภายใต้กรอบทางด้านสาธารณสุขตามแนวทางขององค์การอนามัยโลก ตั้งแต่ พ.ศ. 2537 โดยสนับสนุนให้ชุมชนเมืองขนาดต่าง ๆ 5 เมือง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร นครราชสีมา พะเยา ยะลา และพนัสนิคม เป็นเมืองนำร่อง นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ที่ได้เริ่มดำเนินงานพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น กรุงเทพมหานคร การเคหะแห่งชาติ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การรับรู้เกี่ยวกับเมืองน่าอยู่ในสังคมไทยเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2537 ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ภายใต้มุมมองด้านสาธารณสุข โดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ตลอดจนมีการจัดอันดับเมืองน่าอยู่โดยสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนามาตั้งแต่ พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน ในเวลาต่อมาก็มีหน่วยงานต่าง ๆ ที่สำรวจความสุขของประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2552 อาทิเช่น หน่วยงานต่าง ๆ ทางด้านสาธารณสุข เช่น กรมสุขภาพจิต และศูนย์เครือข่ายวิชาการเพื่อสังเกตการณ์และวิจัยความสุขชุมชน มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ เป็นต้น

การศึกษาสำรวจและวิจัยเกี่ยวกับเมืองน่าอยู่และจังหวัดที่มีความสุขของประเทศไทยของหน่วยงานต่าง ๆ ข้างต้น พบว่าจังหวัดที่มีเมืองที่น่าอยู่และมีความสุขที่สุดใน 10 อันดับแรกจะเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็ก ซึ่งยังไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นที่ทางกายภาพของจังหวัด ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมเข้ามามากเท่ากับจังหวัดหรือเมืองที่มีขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ที่มีการพัฒนาเข้ามามากกว่า ผลการสำรวจที่

ต่อเนื่อง จังหวัดในกลุ่ม 10 อันดับแรกจึงกลายเป็นพื้นที่ที่องค์กรต่าง ๆ ในจังหวัดประกาศความเป็นเมืองน่าอยู่ของจังหวัดนั้น ๆ อย่างภาคภูมิใจ และจัดทำแผนการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์และปฏิบัติการของเมืองน่าอยู่ในมิติต่าง ๆ รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาสังคมและองค์กรต่าง ๆ โดยใช้การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในการพัฒนาในมิติต่าง ๆ เป็นต้น

จังหวัดพะเยาเป็น 1 ใน 5 เมืองที่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นเมืองนำร่องสำหรับพัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่โดยกระทรวงสาธารณสุขเมื่อ พ.ศ.2537 และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนากับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นได้ดำเนินการจัดอันดับให้เมืองพะเยาเป็นเมืองน่าอยู่ลำดับที่ 6 ของประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2551 โดยเป็นการจัดอันดับเทศบาลซึ่งวัดจากดัชนีเรื่องความน่าอยู่จากประชากรผู้อยู่อาศัยและผู้ท่องเที่ยวในด้านความปลอดภัย ความสะอาด ความมีคุณภาพชีวิตที่ดี การบริหารจัดการ และความเป็นเมืองที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

หากค้นคำว่า “พะเยาเมืองน่าอยู่” ใน Google จะพบคำค้นดังกล่าวทั้งหมด 163,000 รายการ ซึ่งเมื่อเข้าไปพิจารณาชื่อหัวข้อในรายการต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่ใช้คำขึ้นต้นหัวข้อว่า พะเยาเมืองน่าอยู่แทบทั้งสิ้น ในขณะเดียวกันภายในเนื้อหาก็มีการอธิบายถึงความน่าอยู่ของเมืองพะเยาที่มีธรรมชาติที่บริสุทธิ์งดงาม เป็นเมืองเล็กที่เก่าแก่ สงบสุข อากาศดี มีวัดและโบราณสถานต่าง ๆ ที่สะท้อนคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรม ประชาชนในเมืองพะเยามีอัธยาศัยไมตรีและอยู่กันอย่างเรียบง่าย แม้แต่ในวิสัยทัศน์ของจังหวัดพะเยาก็ระบุว่า *“พะเยาเป็นเมืองน่าอยู่ ประชาชนมีรายได้พอเพียงกับรายจ่ายที่จำเป็น มีโอกาสพัฒนาตนเองให้อยู่ดีมีสุข ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้”*

ถึงแม้ว่าจะมีการจัดอันดับเทศบาลในประเทศไทยให้เทศบาลเมืองพะเยาได้รับการส่งเสริมให้เป็นเมืองน่าอยู่ แต่จะเห็นได้ว่าความหมายของเมืองพะเยาน่าอยู่ ถูกขยายความในสื่อสาธารณะและในจังหวัดพะเยาให้กินความถึงระดับจังหวัด โดยจะเห็นได้จากวิสัยทัศน์ของจังหวัดพะเยา ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของเมืองพะเยาน่าอยู่กลายเป็นภาพสลักระดับจังหวัดของประชาชนในจังหวัดพะเยาและประชาชนทั่วไปด้วย

การขยายความหมายเทศบาลเมืองพะเยาน่าอยู่ไปสู่จังหวัดพะเยาเมืองน่าอยู่ ก่อให้เกิดสภาวะการจัดการให้จังหวัดพะเยามีภาพลักษณ์ที่สื่อถึงความน่าอยู่ในด้านต่าง ๆ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีโบราณสถานศิลปะและวัฒนธรรมที่เก่าแก่มีคุณค่า มีความสงบเงียบ ผู้คนใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ฯลฯ ซึ่งถึงแม้ว่า จังหวัดพะเยาจะอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่มีประชาชนอยู่

ใต้เส้นความยากจน[2] และอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่ประชากรมีความเครียด การทำร้ายตัวเองและฆ่าตัวตายสูง[3] เช่นเดียวกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า จังหวัดพะเยามีคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์เกิดขึ้น[4] ซึ่งจะพบว่า เมื่อเกิดคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์เกิดขึ้นในจังหวัดพะเยา ประชาชนก็มักจะแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ค ว่า คดีเหล่านี้ไม่น่าเกิดขึ้นในจังหวัดพะเยาที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองน่าอยู่ เมืองสงบและผู้คนใจดี

ปรากฏการณ์ข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า พลังความหมายของเมืองพะเยาน่าอยู่มีอิทธิพลต่อความคิดและความรู้สึกของประชาชนที่เชื่อในอัตลักษณ์ของจังหวัดพะเยาอย่างมาก และความเชื่อนี้ยังได้รับการยอมรับจากคนทั่วไปเมื่อเดินทางมาพำนักที่จังหวัดพะเยา พลังดังกล่าว ทำให้จังหวัดพะเยานอกจากจะวางแผนให้มียุทธศาสตร์ที่ตอบโจทย์วิสัยทัศน์เมืองพะเยาน่าอยู่แล้ว ก็มีการใช้และจัดการประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ เพื่อบรรจุความหมายเชิงอัตลักษณ์ของความเป็นเมืองน่าอยู่ด้วยเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันทำให้จังหวัดพะเยาเข้าสู่ความทันสมัยมากขึ้น เช่น การเกิดเมืองมหาวิทยาลัยที่ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา การเกิดร้านอาหารกลางคืนที่ทันสมัยมากขึ้น การพัฒนาพื้นที่สำคัญเพื่อสะท้อนลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองพะเยา การนิพนธ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองพะเยาของคนรุ่นปัจจุบันที่ดูน่าสนใจมากขึ้น การพัฒนาการท่องเที่ยว การใช้สื่อสารมวลชนเพื่อเสนอภาพลักษณ์ของพะเยาที่

---

[2] ข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2559) พ.ศ. 2543-2556 จังหวัดพะเยาอยู่ใต้เส้นความยากจนเฉลี่ยระดับประเทศทุกปี

[3] พ.ศ. 2549-2550 พบว่าประชาชนในจังหวัดพะเยาทำร้ายตัวเองหรือฆ่าตัวตายเพิ่มมากขึ้น จำนวน 88 คน เฉลี่ยอายุระหว่าง 30-59 ปี ทั้งนี้ สาเหตุของการฆ่าตัวตายมี 6 สาเหตุใหญ่ คือ 1.ความเครียดในการดำรงชีวิต 2.โรคเรื้อรังรักษาไม่หายและโรคเอดส์ 3.สภาวะซึมเศร้าและโรคเกี่ยวกับสภาวะทางจิต 4.ความผิดหวังจากความรัก ทะเลาะกับแฟน 5.ดื่มสุราและเสพสารเสพติด และ 6.ขาดคนดูแล คิดเป็นจำนวน 6.8% ต่อจำนวนประชากร ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่ยังคงมาจากสภาพปัญหาสังคมในปัจจุบัน (สำนักสารนิเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ออนไลน์, 22 พฤศจิกายน 2550)

ในขณะที่สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2559) ชี้ว่าการฆ่าตัวตายหรือการทำร้ายตัวเองของประชากรในจังหวัดพะเยา พ.ศ. 2546-2555 มีจำนวนเฉลี่ย 48.5 คนต่อปี (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, 2558)

[4] ข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2559) จังหวัดพะเยามีคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคดีฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาเฉลี่ยปีละ 17.7 คดี ในขณะที่ภาพรวมภาคเหนือเฉลี่ยปีละ 685 คดี และมีคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการลักทรัพย์เฉลี่ยปีละ 138.1 คดี ระหว่าง พ.ศ. 2549-2558

สะท้อนความเรียบง่ายมีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น รวมจนถึงมีบทเพลงเกี่ยวกับจังหวัดพะเยามากมาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตัวสะท้อนให้เห็นความหมายของเมืองน่าอยู่ที่มีลักษณะเฉพาะระหว่างความดั้งเดิมและความทันสมัยที่กำลังเกิดขึ้นร่วมกันในจังหวัดพะเยา

นิยามของเมืองน่าอยู่ที่ปรากฏในแนวคิดและหลักการที่มีหลักเกณฑ์ชี้วัดความเป็นเมืองน่าอยู่และองค์ประกอบของเมืองน่าอยู่นั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว เช่น จังหวัดพะเยามีวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดตั้งแต่แผนระยะสั้นจนถึงแผนระยะยาว 5 ปีที่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การพัฒนาเมืองน่าอยู่เช่นกัน ในขณะเดียวกัน ความเป็นเมืองพะเยาน่าอยู่ได้หลุดลอยออกจากบริบทของเทศบาลเมืองพะเยาในฐานะที่เป็นพื้นที่เป้าหมายของกระทรวงสาธารณสุขเมื่อ พ.ศ.2537 ไปสู่แผนงานระดับจังหวัดพะเยา การรับรู้ของสาธารณชนชาวพะเยาก็ทำให้นิยามของเมืองพะเยาน่าอยู่กลายเป็นภาพลักษณ์พื้นผิวที่ไม่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์ตัวชี้วัดเมืองน่าอยู่ดังข้างต้น กล่าวอีกอย่างได้ว่า นิยามเมืองพะเยาน่าอยู่เป็นการสัมผัสด้วยอารมณ์ความรู้สึกต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพและชีวิตทางสังคมของจังหวัดพะเยาโดยประชาชนชาวพะเยาและคนทั่วไปเสียมากกว่าที่จะพิจารณานิยามเมืองน่าอยู่อย่างลึกซึ้งตามเกณฑ์ชี้วัดที่ถูกกำหนดจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจริง ๆ

การสัมผัสด้วยอารมณ์ความรู้สึกถึงเมืองพะเยาน่าอยู่ของประชาชนชาวพะเยาและบุคคลทั่วไป เราอาจสังเกตเห็นได้ชัดจากตัวแสดงทางวัฒนธรรมที่ประกอบสร้างขึ้นมาอย่างเด่นชัดและเป็นที่รับรู้และคล้อยตามตัวแสดงทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้แก่ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพะเยา ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองพะเยา บทเพลงเกี่ยวกับพะเยา วิถีชีวิตของผู้คนและลักษณะการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา เป็นต้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว เราจึงสามารถศึกษาการประกอบสร้างเมืองน่าอยู่ผ่านตัวแสดงทางวัฒนธรรมที่น่าจะสะท้อนอัตลักษณ์ของพะเยาได้ ซึ่งมีการบรรจุความหมายของเมืองน่าอยู่ว่ามีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงและคลี่คลายการประกอบสร้างความหมายเมืองพะเยาน่าอยู่ขึ้นมาจนถึงปัจจุบันได้อย่างไร

งานวิจัยนี้ศึกษาพลวัตทางประวัติศาสตร์ของการประกอบสร้างความหมายเมืองพะเยาน่าอยู่ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมในจังหวัด โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับการพัฒนาจังหวัดพะเยาในแต่ละยุคสมัยที่มีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างความหมายความเป็นเมืองพะเยาน่าอยู่ งานวิจัยนี้ใช้เพลงเป็นกรณีศึกษาที่อยู่ในฐานะตัวแสดงทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งประกอบสร้างความหมายและภาพความเป็นเมืองพะเยาน่าอยู่ในบริบทการเปลี่ยนแปลง โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษาคือ 1) วิเคราะห์ลักษณะสำคัญของบทเพลงในจังหวัดพะเยาที่มีความสัมพันธ์กับการแสดงอัตลักษณ์เมืองพะเยา และ 2) ศึกษาการประกอบสร้างความหมายของเมืองพะเยาน่าอยู่ผ่านบทเพลงเกี่ยวกับพะเยาตั้งแต่ทศวรรษ 2490 - 2560

2. ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 การประกอบสร้างความหมาย

คำอธิบายในเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับ ความหมาย (meaning) และความจริง (reality) ที่ว่าในที่สุดความหมายและความจริงก็อยู่ในฐานะเป็นมายาคติ (myths) (Barthes, 1967) และเป็นเรื่องเล่า (narratives) (Lyotard, 1988, pp. 17-47) แนวคิดดังกล่าวได้รับการพัฒนาต่อโดยสจ๊วต ฮอลล์ (Hall, 1997) ที่นำเสนอมโนทัศน์การประกอบสร้าง (Construction) โดยพิจารณาว่าความเป็นจริง (reality) เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้กระบวนการทางสังคม ดังนั้นไม่ว่าโลกทางกายภาพจะมีข้อเท็จจริงเช่นนั้นอยู่หรือไม่ แต่สังคมก็สามารถสร้างความเป็นจริงให้เกิดขึ้นได้ เนื่องจากแท้จริงแล้วไม่เคยมีสิ่งที่เรียกว่าความเป็นจริงเกิดขึ้น จนกว่าจะมีผู้ที่ประกอบสร้างความเป็นจริงนั้นขึ้นมา โดยใช้การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มนุษย์ใช้เพื่อประกอบสร้างความเป็นจริงนั่นเอง

ฮอลล์อธิบายต่อไปว่าการสร้างความจริงทางสังคมเป็นการเมืองของความหมาย และขึ้นอยู่กับว่าความจริงชุดนั้น ๆ ถูกสร้างขึ้นโดยใครและกำลังรับใช้อุดมการณ์ใดของชนชั้นผู้มีอำนาจ ดังนั้น การประกอบสร้างความจริงในสังคม (Construction of Social Reality) จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้าง กำกับและกำหนดความหมาย (Make Sense) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคม และเมื่อใดก็ตามที่การประกอบสร้างความจริงรูปแบบเดิมไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เข้ามาใหม่ มนุษย์ก็จะสร้างสรรค์ (Construct) รื้อสร้าง (Deconstruct) และสร้างใหม่ (Reconstruct) ให้ความหมายต่อสรรพสิ่งที่แวดล้อมในทุกกิจกรรมของมนุษย์เพื่อให้ตอบสนองต่อวิถีชีวิตของโลกทางสังคมของเขาอยู่ตลอดเวลา

ผู้วิจัยใช้มโนทัศน์การประกอบสร้างความหมายและความจริงเป็นแนวทางการศึกษา โดยจะวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์กับบริบทและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย ในขณะเดียวกัน การประกอบสร้างความหมายก็ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มหรือชนชั้นใดเป็นผู้ประกอบสร้างความหมายขึ้นมา ในที่นี้จะเป็นการทบทวนการศึกษาการประกอบสร้างความหมายที่ปรากฏอยู่ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมืองและชนบท ชุมชนนิยม และองค์ความรู้ทางวิชาการที่ศึกษาในจังหวัดพะเยา โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.2 ความเป็นเมืองและชนบทกับแนวคิดชุมชนนิยม

งานเกี่ยวกับเมืองน่าอยู่ในประเทศ ส่วนใหญ่มักถูกนำไปใช้สำหรับการศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการของหน่วยงานราชการในอาณาบริเวณนั้น โดยใช้หลักเกณฑ์ของเมืองน่าอยู่เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาให้เป็นเมืองน่าอยู่ ซึ่งหากพิจารณาลงไปในรายละเอียดก็จะพบว่า การวางแผนการพัฒนาเมืองน่าอยู่ประกอบด้วยองค์ความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ เช่น การวางแผนภาคและผังเมือง ภูมิสถาปัตยกรรม วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์สุขภาพ กีฬาและนันทนาการ การจัดการทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ฯลฯ แต่ในองค์ความรู้

ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ก็มีองค์ความรู้ด้านนี้ประกอบอยู่ด้วยเช่นกัน ได้แก่ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเมืองและชนบท วัฒนธรรมชุมชน การเคลื่อนงานพัฒนาเมืองของภาคประชาสังคม คนชายขอบในเมือง ฯลฯ

ในการศึกษาลักษณะและการเปลี่ยนแปลงของเมืองและชนบทในมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สะท้อนให้เห็นพัฒนาการของการศึกษาและพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างหลากหลายอย่างมาก แต่การรับรู้เกี่ยวกับความเป็นเมืองและชนบทในสังคมไทยยังคงเหมือนข้อเสนอของนักวิชาการต่างประเทศหลายคนในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งแยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทอย่างเป็นขั้วตรงกันข้าม กล่าวคือ เมืองเต็มไปด้วยการแข่งขันเห็นแก่ตัวและมีปัญหาสังคมมากมาย อย่างไรก็ตาม ในเมืองก็มีผู้คนที่อพยพมาจากต่างจังหวัดอยู่ในสลัมซึ่งผูกพันเป็นกลุ่มสังคมในเชิงช่วยเหลือเกื้อกูล ป้องกันภัยอันตรายและมีเครือข่ายทางสังคมที่ขยายจนเป็นโครงสร้างหนึ่งของสังคมเมือง ในขณะที่ชนบทคือชุมชนที่สวยงามในอดีต แต่ถูกกระทำจากระบบความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจและการเมืองจากสังคมเมือง

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเริ่มศึกษาชุมชนที่เป็นหน่วยสังคมขนาดเล็กที่อยู่ในเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชุมชนของชนชั้นล่างที่เป็นกรรมกร กลุ่มชาติพันธุ์และชนกลุ่มน้อยในเมือง และพบลักษณะของความเป็นเพื่อนเครือญาติและเพื่อนบ้านที่ยังคงมีอยู่ ข้อค้นพบดังกล่าวทำให้ความหมายของเมืองเปลี่ยนไปว่าสังคมเมืองหาใช่ความหมายของปัญหาต่าง ๆ ความโดดเดี่ยวและแปลกแยก แต่ชีวิตของคนในเมืองก็เป็นแหล่งรวมความหลากหลายของชีวิตทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำให้เข้าใจแง่มุมชีวิตของกลุ่มคนต่าง ๆ ในเมืองมากยิ่งขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน (ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 2545)

ส่วนในสังคมไทยตั้งแต่พุทธทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา การก่อตัวของแนวคิดชุมชนนิยม[5] ได้สร้างมโนทัศน์ชนบทว่าเป็นชุมชนที่ดีงามมาตั้งแต่อดีต มีเศรษฐกิจพึ่งตัวเอง มีการใช้และรักษาความสมดุลระหว่างชุมชน ทรัพยากรและอำนาจเหนือธรรมชาติ และมีทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่มากมายที่จะใช้เป็นฐานและศักยภาพในการพัฒนาที่ออกมาจากภายในได้ องค์กรพัฒนาเอกชนในฐานะเป็นประชาสังคม

[5] แนวคิดชุมชนนิยม (communitarianism) ประกอบด้วยกลุ่มความคิดการพัฒนาแบบทางเลือก เช่น เศรษฐกิจชุมชน วัฒนธรรมชุมชน ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ฯลฯ กลุ่มแนวคิดดังกล่าวมีพัฒนาการมาจากตัวแบบการพัฒนาวิถีการผลิตแบบเอเชีย (Asiatic Mode of Production-AMP) ซึ่งกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนของไทยทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ได้พัฒนาเป็นแนวคิดเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชน (มนตรา พงษ์นิล, 2558, น. 162) โดยมีความคิดพื้นฐานที่ว่า สังคมไทยโดยเฉพาะสังคมชนบทมีทุนทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นเครื่องเกาะเกี่ยวให้ชุมชนอยู่รอดมาได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ไหลเชี่ยวในยุคการพัฒนาแบบทุนนิยม

ที่ผลิตมโนทัศน์นี้ จึงสมาทานความคิดและความเข้าใจในเรื่องชนบทดังกล่าวที่แตกต่างจากมุมมองต่อความเป็นเมือง

ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาสลัมในกรุงเทพฯ โดย ม.ร.ว.อคิน ระพีพัฒน์ และมีการศึกษาทางมานุษยวิทยากับกลุ่มคนและชีวิตทางสังคมวัฒนธรรมของคนเล็กคนน้อยในเมืองใหญ่มากมายตามมา เช่น ชาติพันธุ์วรรณนาว่าด้วยผู้ชมโทรทัศน์: ชีวิตข้างถนน ยามค่ำคืน บนถนนสายหนึ่ง ในเมืองเชียงใหม่ ของวสันต์ ปัญญาแก้ว (2542) และวิทยานิพนธ์เรื่อง โลกของคนไร้บ้าน ของบุญเลิศ วิเศษปรีชา (2546) เป็นต้น ซึ่งการศึกษาดังกล่าวทำให้เกิดการขยายฐานการทำงานไปยังกลุ่มและชุมชนต่าง ๆ ภายในเมืองของภาคประชาสังคมในไทยเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นบทบาทที่สนใจในปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะในเมือง เช่น ชุมชนแออัด คนจนเมือง ขอทาน คนไร้บ้าน เพศและอนามัยเจริญพันธุ์ในเมือง วิถีชีวิตและวัฒนธรรมในเมือง ฯลฯ

กลุ่มประชาสังคมซึ่งเป็นนักวิชาการและนักพัฒนาเอกชนดังข้างต้นพิจารณาเห็นว่าความเป็นชุมชนในชนบทเป็นสิ่งที่ดีงามและมีคุณค่า มุมมองดังกล่าวถูกนำมาใช้ในการมองหรือศึกษาความเป็นเมืองที่มักจะตั้งต้นปัญหาให้เห็นว่า เมืองที่มีความเข้มข้นของการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและสัมพันธ์กับอิทธิพลภายนอกอย่างมากนั้น นับเป็นภาวะคุกคามและก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิตและวัฒนธรรมในเมืองตามมา แต่ด้วยมุมมองแบบชุมชนนิยม ความเป็นเมืองจึงถูกให้ความหมายใหม่ที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน วิถีวัฒนธรรมในเมืองแบบดั้งเดิมอันเป็นทุนทางวัฒนธรรมและความเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่มีประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกัน ลักษณะความเป็นชุมชนนิยมในเมือง จึงถือได้ว่า เป็นมุมมองที่มีอิทธิพลต่อนักวิชาการและกลุ่มประชาสังคมในการดำเนินการพัฒนาเมืองที่สื่อว่า ความเป็นเมืองก็สามารถพัฒนาให้เป็นพื้นที่ที่มีลาชีวิต มีสีสัน มีความสุขและช่วยสร้างความน่าอยู่ได้

จะเห็นได้ว่า แนวคิดชุมชนนิยมถูกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเมืองน่าอยู่ทั้ง ๆ ที่เป็นแนวความคิดที่นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนใช้ในการทำความเข้าใจและอธิบายวิถีของชุมชนชนบทว่ามีทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่ดีงาม มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน แต่แนวคิดดังกล่าวก็ถูกวิจารณ์ว่าเป็นการสร้างมโนทัศน์ของชุมชนชนบทที่สวยงาม โหยหาอดีตและมีความเป็นโรแมนติก (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2548) ตลอดจนมีการนำเสนอภาพเพียงด้านเดียวของชนบทตามที่ตนเอง (นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน-ผู้วิจัย) ใฝ่ฝันจะให้ชุมชนชนบทเป็นเช่นนั้น (สามชาย ศรีสันต์, 2554, น. 53-79) แม้กระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นชนบทกับการพึ่งตนเองก็เป็นมายาคติที่ผลิตซ้ำความแตกต่างที่เป็นขั้วตรงข้ามระหว่างเมืองกับชนบทที่ไม่อาจบรรจบเข้าด้วยกันได้ (สามชาย ศรีสันต์, 2558, น. 183-208)

อย่างไรก็ตาม สามารถสรุปได้ว่า แต่เดิมที่การศึกษาเมืองซึ่งแสดงภาพของปัญหาอย่างมากมายอันเกิดจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจทุนนิยมและการเคลื่อนไปสู่สังคมสมัยใหม่ตามอิทธิพลของการพัฒนากระแสหลักที่สะท้อนมโนภาพความไม่น่าอยู่ของเมืองนั้น ถูกพลังของกระแสความคิดในการศึกษาสังคมชนบทที่มองภาพตายตัวแนวโรแมนติกที่การศึกษาในงานต่าง ๆ จะให้ภาพแบบสังคมชนบทว่า ถึงแม้จะถูกกระแสภายนอกเข้ามาทำให้เกิดปัญหาและอยู่ในภาวะพึ่งพาในหลาย ๆ ด้าน แต่ด้วยทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่สะสมมาจึงร้อยรัดให้ชนบทดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง การพัฒนาแบบวัฒนธรรมชุมชนจึงสามารถปฏิบัติการได้ในสังคมเมือง เพราะมีทุนทางสังคมเดิมหรือมีการรื้อฟื้นสร้างขึ้นมาใหม่ในชุมชนเมืองเช่นเดียวกัน

ในปัจจุบัน งานที่ศึกษาสังคมเมืองให้มโนภาพว่าเมืองก็มีความน่าอยู่ที่สามารถพัฒนาขึ้นมาได้ ลักษณะดังกล่าว มันจึงเป็นการย้ายมโนภาพความคิดของความเป็นชนบทมาประยุกต์ใช้ในการมองมโนภาพของเมืองที่มีสีสันและมีความรุ่มรวยทางสังคมและวัฒนธรรมของตนเองด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะมโนภาพเช่นนี้ ปรากฏชัดเจนกับสังคมเมืองที่มีชุมชนที่ผู้คนอาศัยอยู่อย่างยาวนาน มีประวัติศาสตร์ โบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปะและวัฒนธรรมที่สามารถสืบสาวอดีตไปได้ถึงรากเหง้าของสังคมเมืองนั้น ๆ

2.3 การประกอบสร้างความหมายกับชุมชนนิยม

ในที่นี้ ขอยกตัวอย่างวิธีวิทยาการประกอบสร้างจากงานวิจัยบางเรื่องที่นำมาศึกษากับจังหวัดต่าง ๆ ในภูมิภาค เช่น ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์ (ลำปาง) คมสันต์ รัตนะสิมากูล (พะเยา) และงานวิจัยที่ใกล้เคียงกับการศึกษาครั้งนี้มากที่สุดคือ อัฐมา โภคาพานิชวงษ์ ซึ่งการศึกษาแต่ละเรื่องมีจุดเน้นความสนใจในประเด็นและมิติทางด้านเวลาที่แตกต่างกัน ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์ (2556, น. 53-82) ศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ของการเรียกชื่อเมืองเขลางค์ เวียงละกอน และลำปาง ที่พบว่า การปรากฏตัวของคำเรียกชื่อจังหวัดลำปางในชื่อต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับบริบทของการเลือกใช้ รวมไปถึงการเลือกใช้คำอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กับศูนย์กลางการปกครองด้วย ในปัจจุบันชื่อเฉพาะดังกล่าวถูกให้ความหมายโดยบุคคล องค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ในความหมายที่แตกต่างกันไป โดยที่การเลือกใช้คำในอดีตอันแพร่หลายนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกโหยหาอดีตของผู้คนร่วมสมัยอีกด้วย

คมสันต์ รัตนะสิมากูล ศึกษาเครือข่ายการสื่อสารกับการประกอบสร้างความหมายการพัฒนาแบบยั่งยืนของชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง บ้านดอกบัว จังหวัดพะเยา (2559, น. 17-34) ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านดอกบัวให้ความหมายของ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ว่าหมายถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความรัก ความสามัคคี และความเสียสละ ซึ่งชาวบ้านบ้านดอกบัวมองว่าจะทำให้หมู่บ้านเกิดความก้าวหน้าอย่างยั่งยืน โดยชุมชนบ้านดอกบัวมีวิธีการประกอบสร้างความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยการใช้องค์ประกอบ 2 ประการ คือ 1) การใช้

อุดมการณ์เดิมเพื่อต่อต้านการพัฒนาแบบทุนนิยม โดยใช้อัตลักษณ์ “วิถีแบบพึ่งพาตนเอง” ของชุมชนแบบดั้งเดิม และ 2) การใช้ชุดความคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อเป็นสัญญะแทนความหมายการพัฒนาแบบยั่งยืน

งานวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมา แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความหมายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านบริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งความหมายของความเป็นจังหวัดมีความสัมพันธ์กับการถูกนำมาใช้เพื่อการท่องเที่ยว และการสะท้อนอัตลักษณ์ของเมืองแบบโหยหาอดีตที่ไม่ขัดแย้งกับรัฐ เช่นงานของภิญญพันธุ์ ในขณะที่บางกลุ่ม เช่นงานของคมสันต์ชี้ให้เห็นว่าชุมชนสร้างอัตลักษณ์ที่ต่อต้านอุดมการณ์พัฒนากระแสหลักที่ไม่กระทบแต่ร่วมมือกับอุดมการณ์หนึ่งของอำนาจรัฐในสมัยนั้น

วิทยานิพนธ์ของอัฐมา โภคาพานิชวงษ์ (2544) ที่ศึกษาเรื่อง "ชุมชน" และ "ประชาคม" ย่านถนนพระอาทิตย์กับกระแสการรื้อฟื้นเมืองน่าอยู่ ที่สะท้อนความเชื่อในหลักการที่ว่า ความเป็นประชาสังคม (civil society) ในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความเป็นเมืองน่าอยู่และพัฒนาประชาชนไปสู่ความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งได้ แต่อย่างไรก็ตาม การรื้อฟื้นเมืองน่าอยู่ส่อนัยการโหยหาอดีต (nostalgia) ที่ใฝ่ฝันถึงชุมชนหรือสังคมแบบอุดมคติ (utopia) ที่ย่านท่าพระอาทิตย์ อัฐมากลับพบว่า กลุ่มทางสังคม 2 กลุ่มที่เกี่ยวข้องต่างมีการปะทะตอบโต้และต่อสู้กันในการสร้างความชอบธรรมและการนิยามความหมายทางสังคมต่อความเป็นย่านพระอาทิตย์ โดยทั้งสองกลุ่มต่างมีอุดมการณ์และปฏิบัติการความหมายของเมืองน่าอยู่ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ 1) กลุ่มประชาคมภายนอกที่ให้ความสำคัญกับอดีตกับ 2) กลุ่มชุมชนที่ให้ความสำคัญกับความลื่นไหลในการสร้างความทรงจำในอดีตที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง โดยทั้งสองกลุ่มใช้การเคลื่อนไหวและการดำเนินกิจกรรมในแบบเป็นทางการและแบบที่ไม่เป็นทางการตามลำดับ การปะทะกันของความหมายเมืองน่าอยู่ดังกล่าว ส่งผลให้กลุ่มประชาคมภายนอกเบียดขับความหมายเมืองน่าอยู่ของกลุ่มชุมชนอีกกลุ่มออกไปเป็นชายขอบของชุมชนตนเอง

2.4 แนวคิดชุมชนนิยมกับเมืองน่าอยู่ในจังหวัดพะเยา

การศึกษาสังคมเมืองและชนบทที่ผ่านมา นอกจากจะเห็นว่า เป็นการศึกษาที่แยกให้เป็นหน่วยการวิเคราะห์ออกจากกันอย่างเด็ดขาดแล้ว ก็ยังเป็นการศึกษาที่ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงความหมายและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองกับชนบท ที่นับวันจะเห็นการเปลี่ยนแปลงชนบทที่ได้รับอิทธิพลของการพัฒนาและความเป็นเมืองมากขึ้น หรือเห็นการเปลี่ยนแปลงของเมืองที่มีลักษณะร่วมทางสังคมวัฒนธรรมของความเป็นชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เห็นวัฒนธรรมชุมชนในสังคมเมือง การศึกษาที่ผ่านมา จึงยังไม่ได้ให้ความสนใจกับการศึกษามโนภาพเมืองน่าอยู่กับอาณาบริเวณที่มีทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบทอยู่

ใกล้ชิดกัน เช่น การศึกษาจังหวัดพะเยาที่มีทั้งความเป็นเมืองและชนบทควบคู่กันอย่างแยกไม่ขาดจากความหมายของเมืองน่าอยู่ทั้งจังหวัด

เมื่อพิจารณาวรรณกรรมวิชาการที่เกี่ยวข้องในพะเยา อาจแบ่งเป็นสองประเภทใหญ่ คือ

1) การศึกษาและรื้อฟื้นคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นเมืองพะเยา[6] ซึ่งถือได้ว่า กลุ่มชนชั้นนำและชนชั้นกลางกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีบทบาทสร้างความทรงจำทางประวัติศาสตร์ (historical memory) ผ่านงานเขียนและกิจกรรมรำลึกทางประวัติศาสตร์เมืองพะเยากับวัตถุที่ถูกสร้างหรือจัดแสดงขึ้น เช่น กลอน งานเขียนทางประวัติศาสตร์ อุโบสถกลางน้ำ หอวัฒนธรรมนิทัศน์ อนุสาวรีย์และสถานที่สำคัญในเมืองพะเยา และกลุ่มคนรุ่นใหม่ในเมืองพะเยาที่ได้รับการศึกษาในปัจจุบันที่สร้างอัตลักษณ์และความทรงจำทางประวัติศาสตร์เมืองพะเยาที่พัฒนาไปสู่สินค้าหรือวัตถุที่สวมแสดงอัตลักษณ์ความเป็นพะเยา (commemorations) อันแสดงให้เห็นถึงความย้อนรำลึกถึงความสวยงาม ยิ่งใหญ่ คุณค่า ความสงบน่าอยู่ของเมืองพะเยาทั้งในอดีต (nostalgia) และความเป็นปัจจุบัน

---

[6] คุณค่าทางวัฒนธรรมในเมืองพะเยาถือกำเนิดขึ้นมาเป็นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมาจากกลุ่มของปวง ธมมฺปญฺโญ (พระ) และศิษยานุศิษย์ปวง ธมมฺปญฺโญ คือหลวงพ่อใหญ่แห่งวัดศรีโคมคำ วัดหลวงประจำจังหวัดพะเยา ท่านมีบทบาทต่อสังคมเมืองพะเยาในด้านต่าง ๆ มากมาย ที่สำคัญคือ 1) ด้านการทำนุบำรุงพุทธศาสนา 2) ด้านการส่งเสริมการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรให้เรียนในสายสามัญควบคู่กับสายธรรม 3) ด้านวรรณกรรมล้านนา เช่นเดียวกับเอื้อ มณีรัตน์ ก็แต่งวรรณกรรมสรรเสริญยอพระเกียรติกษัตริย์พะเยาไว้ นอกจากนี้ยังมีกลอนที่เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์แต่งในชื่อ “พะเยาเมืองพญา” (22 มกราคม 2538) ให้ในคราวที่เดินทางมาจังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นที่รับรู้และนิยมในหมู่ชาวพะเยา 4) ด้านโบราณคดี คือ การเก็บรวมรวมโบราณวัตถุต่าง ๆ จารึกต่าง ๆ ที่เก็บได้ในเมืองพะเยาของหลวงพ่อใหญ่ตั้งแต่ทศวรรษ 2510 และ 5) ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ท่านได้เขียนหนังสือทางธรรม ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไว้หลายเล่ม ส่วนใหญ่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในมิติ/ประเด็นต่าง ๆ ของเมืองพะเยา งานเขียนเหล่านี้ก่อให้เกิดสำนึกในคุณค่าและความสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ควรรักษาไว้ต่อบรรดาลูกศิษย์และนักวิชาการท้องถิ่นในสมัยต่อมา

พัฒนาการการตื่นตัวทางประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมเมืองพะเยาที่บุกเบิกโดยหลวงพ่อใหญ่ (ปวง ธัมมฺปัญโญ) เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่กระแสของแนวคิดประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นส่งอิทธิพลในสังคมไทยมาตั้งแต่ทศวรรษ 2520 และการเข้ามาของบริษัทมติชนที่ช่วยดำเนินการจัดแสดงประวัติศาสตร์อาณาจักรภูกามยาวและพะเยาจนกลายเป็นหอวัฒนธรรมนิทัศน์ ใน พ.ศ. 2538 ตั้งแต่นั้นมากระแสตื่นตัวสนใจศึกษาในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองพะเยาในฐานะเป็นประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเกิดขึ้นและแพร่ขยายความสนใจนี้ไปยังผู้สนใจทั่วไป โดยเฉพาะบรรดาศิษยานุศิษย์ของหลวงพ่อใหญ่ซึ่งงานเขียนส่วนใหญ่ของศิษยานุศิษย์ก็ดำเนินรอยตามมโนทัศน์สร้างและรื้อฟื้นคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นเมืองพะเยาของปวง ธมมปัญโญแทบทั้งสิ้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การท่องเที่ยวและการพัฒนาเมืองพะเยาให้เป็นเมืองน่าอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมและโลกาภิวัตน์ที่เริ่มเข้ามามากขึ้นในปัจจุบัน ทำให้มีแนวทางใหม่ของการพัฒนาเมืองพะเยาที่พยายามประยุกต์วัฒนธรรมล้านนาเข้ามาผสมผสานกับความทันสมัย ด้วยวลีที่ว่า “พะเยาเมืองน่าอยู่และมีคุณค่าทางวัฒนธรรม” ที่เป็นวาทกรรมสลักฝังแน่นในการรับรู้ของกลุ่มต่าง ๆ ในเมืองพะเยาโดยทั่วไป

2) งานทางวิชาการที่ศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาให้ชุมชนเป็นเมืองน่าอยู่โดยการท่องเที่ยว ซึ่งผลิตโดยนักวิชาการสถาบันอุดมศึกษาซึ่งอยู่ในศาสตร์ทางด้านการท่องเที่ยว (เช่น การศึกษาของกรรณิการ์ พิมลศรี และอดิศร เรือลม, 2556, น. 7-19) ภูมิสถาปัตยกรรม (เช่น การศึกษาของสุธี เมฆบุญส่งลาภ, 2559, น. 51-71) งานวิจัยกลุ่มนี้เป็นการนำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวหรือการพยายามพัฒนาพื้นที่ชุมชนหนึ่ง ๆ โดยการท่องเที่ยว ซึ่งใช้ฐานคิดของการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นทุนของการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความสวยงาม สงบ ชุมชนเข้มแข็งที่รองรับกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่อาจจะพัฒนาไปสู่แหล่งท่องเที่ยวได้ต่อไป การสร้างวิถีการศึกษาในแนวนี้ จึงมีแนวโน้มที่พยายามแสดงออกถึงการพัฒนาให้เมืองพะเยามีความน่าอยู่เพื่อเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวนอกจากที่จะพัฒนาชุมชนไปด้วยเช่นกัน

โดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่า งานศึกษาทั้งสองประเภทมีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น กล่าวคือ งานศึกษาทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นฐานรองรับและสร้างอุดมการณ์เมืองน่าอยู่แบบวัฒนธรรมชุมชนที่หน่วยงานต่าง ๆ ไปใช้ในการวางแผนพัฒนาจังหวัดพะเยาให้เป็นเมืองน่าอยู่ นอกจากนั้น อิทธิพลของงานดังกล่าว ยังสะท้อนถึงกลุ่มงานที่ศึกษาวิจัยต่าง ๆ ที่มีแนวทางคล้ายคลึงกัน โดยขับเคลื่อนด้วยการท่องเที่ยวแบบการจัดการวัฒนธรรม ซึ่งในปัจจุบัน กระแสการศึกษาด้านนี้ก็ตอกย้ำความสำคัญของการประกอบสร้างความหมายเมืองพะเยาน่าอยู่หนึ่งชุด กล่าวคือ การจัดการวัฒนธรรมและชุมชนโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นฐานในการอธิบาย

3. ข้อมูลและวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการค้นหากระบวนการประกอบสร้างความหมายเมืองพะเยาน่าอยู่ โดยศึกษาด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ผ่านตัวแสดงทางวัฒนธรรม ได้แก่ บทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพะเยาซึ่งแต่งขึ้นในทศวรรษ 2490-2560 โดยได้คัดเลือกบทเพลงที่มีเนื้อหาสะท้อนถึงความงดงามของธรรมชาติ ผู้คน ความเป็นอยู่ สภาพบ้านเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของพะเยา ซึ่งสำรวจได้ จำนวน 18 บทเพลง (แหล่งข้อมูลจาก www.youtube.com) ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1

บทเพลงที่เกี่ยวข้องกับเมืองพะเยาน่าอยู่

ชื่อเพลง	คำร้อง/ทำนอง	ทศวรรษที่แต่ง	สถานภาพของผู้แต่ง/บทเพลง
ริมฝั่งกว๊านพะเยา	สุนทราภรณ์	2490	ศิลปิน
กว๊านพะเยา	สุรพล สมบัติเจริญ	2490	ศิลปิน
กว๊านพะเยา	ชาลี อินทรวิจิตร	2500	ศิลปิน
นทีสีทอง/กว๊านพะเยาในความหลัง	ปิ่นนริศ จันทิมา	2510	อดีตข้าราชการครู
หัวใจพะเยา	สง่า อารัมภีร/สุเทพ วงศ์กำแหง	2510	ศิลปิน
สุดทางที่พะเยา	ธาตรี/เอื้อ สุนทรสนาน	2520	ศิลปิน
แหล่งสวรรค์เมืองพะเยา	เอื้อ มณีรัตน์	2530	อดีตข้าราชการครู/นักวรรณกรรมล้านนา
แอ่วพะเยา	ชมรมนักจัดรายการวิทยุ/พรพรรณ สายทอง	2540	สถานีวิทยุพะเยา
เจิญแอ่วพะเยา	สมศักดิ์ อัมพุธ	2550	ศิลปินพะเยา
แอ่วพะเยา	นิวัตร ก้อนทอง	2550	ศิลปินพะเยา
พะเยารำลึก	นิวัตร ก้อนทอง	2550	ศิลปินพะเยา
ธารสวรรค์กว๊านพะเยา	เนรัญชรา/ไมตรี อินทุสุต	2550	แต่งขึ้นจากการสนับสนุนของอดีต ผวจ.พะเยา (ไมตรี อินทุสุต) เพื่อใช้ในโครงการ “พะเยาเมืองงาม” พ.ศ.2555
แอ่วพะเยาม่วนใจ๋	พนม กันทะไชย/ตั๋วเมือง	2550	สนับสนุนโดยมูลนิธิ ร.ต.อ. ดร.ธรรมนัส พรหมเผ่า และเทศบาลเมืองพะเยา
พะเยาม่วนแต้	หนุ่มทุ่งลอ/ดัดแปลงจากเพลงเสน่ห์สาวเมืองพะเยา ของ อ๊อด บุญยืน/นาคาสตูดิโอ	2550	พะเยาทีวีจัดทำ
พะเยามาแล้วมาอีก	ณัฐ กิตติสาร/อาร์ สยาม	2550	สนับสนุนโดย อบจ.พะเยา
พะเยายังรอ	ปริญญา ตั้งตระกูล/ณัฐ กิตติสาร/อาร์สยาม	2550	สนับสนุนโดย อบจ.พะเยา
มนต์เมืองพะเยา	ปู่นาน ล้านนา	2560	
ฮักเมืองพะเยา	ชัยวัฒน์ จันธิมา/ณัฐ กิตติสาร/อาร์สยาม	2560	พะเยาทีวีจัดทำเพื่อร่วมฉลองการก่อตั้งจังหวัดพะเยาครบ 40 ปี 28 สิงหาคม 2560

การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการรวบรวมเนื้อหาทั้งหมดของเพลงต่าง ๆ ที่สะท้อนคุณลักษณะความเป็นเมืองพะเยาในด้านต่าง ๆ และนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาเพื่อแสดงการเปลี่ยนแปลงของความหมายเมืองน่าอยู่ที่แวดล้อมด้วยช่วงเวลาของการนิพนธ์บทเพลง นัยของบทเพลงในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรม

4. ผลการวิจัย

4.1 คนภายนอก ชนชั้นกลางกับชนบทพะเยาที่สวยงาม ทศวรรษ 2490-2520

การขยายตัวของรัฐไทยทศวรรษ 2460-2490 สู่ภูมิภาคต่าง ๆ อย่างน้อยมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เส้นทางรถไฟและถนน ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการเกษตรกรรม การอุปโภคและบริโภคเมืองพะเยา[7] เองก็ได้รับอิทธิพลของการขยายตัวของรัฐไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างประตูระบายน้ำกั้นแม่น้ำอิงบริเวณหนองเอี้ยงและหนองหลวงก่อนที่แม่น้ำอิงจะไหลไปทางทิศตะวันออกสู่อำเภอดอกคำใต้และไหลขึ้นทิศเหนือลงแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ใน พ.ศ. 2482-2484 นั้น ทำให้เกิดกว๊านพะเยาที่เป็นอ่างเก็บน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ ซึ่งทำหน้าที่ในการอนุบาลพันธุ์สัตว์น้ำ การอุปโภคบริโภคและการชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม การใช้ประโยชน์กว๊านพะเยาจึงส่งผลให้มีการเพิ่มจำนวนประชากรในเมืองพะเยาขึ้น พร้อม ๆ กับการขยายตัวของพื้นที่ทางการเกษตรกรรมหลังประตูระบายน้ำในอำเภอดอกคำใต้

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำขนาดใหญ่กลายเป็นอ่างเก็บน้ำก่อให้เกิดทัศนียภาพผืนน้ำผืนใหญ่ซึ่งเมื่อมองจากเขตเมืองพะเยาข้ามผืนน้ำกว๊านพะเยาไปทางทิศตะวันตกที่มีเทือกเขาดอยหลวง (บุษราคัม) อยู่เบื้องหน้าที่มีความสวยงาม ในทศวรรษ 2490 ถึงทศวรรษ 2520 ทำให้ศิลปินจากส่วนกลางแต่งเพลงที่บรรยายภาพความงดงามของกว๊านพะเยาไว้คล้ายคลึงกันในเพลงต่าง ๆ เช่น เพลงริมฝั่งกว๊านพะเยา เพลงกว๊านพะเยา เพลงหัวใจพะเยา และเพลงสุดทางที่พะเยา

บทเพลงส่วนใหญ่เป็นการแต่งเนื้อร้อง ทำนองและขับร้องโดยศิลปินที่อยู่ศูนย์กลางของรัฐไทยซึ่งเป็นคนภายนอกพะเยา เช่น เพลงริมฝั่งกว๊านพะเยาโดยสุนทราภรณ์เป็นการบรรยายภาพกว๊านพะเยาในฐานะเป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่บริสุทธิ์และสวยงาม โดยมีตัวอย่างเนื้อร้องเพลง ดังต่อไปนี้

[7] ก่อน พ.ศ.2520 จังหวัดพะเยายังเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย

"ริมฝั่งน้ำพร่างพราวแสงจันทร์ ธรรมชาติเฉิดฉันพริ้วพราว หลากไฟส่องดูนั่นปลากว๊าน พะเยา เพลงสำออยแผ่วเบาเข้ามาสดใส ดูสิดูนั่นเรือหาปลา ไฟส่องมาวาบวามพริบพราย เด่นตระหง่านนั่นขุนเขา ยืนทะมึนแลไป ทิวทัศน์งามกระไรเร้าใจตื่นตา โอ้กว๊านแสนงาม แลอร่ามวิไล ยากจะหาที่ใดเทียบ ได้หนา เมื่อยามแสงจันทราส่องน้ำระยิบตา จับตาลม รื่นมาเบา ๆ แสนงามแท้ละลาน งามโอ้ธารตระการพะเยา.....โอ ที่กว๊านพะเยานี่เพราเพริศ จริง..."

(เพลงริมฝั่งกว๊านพะเยา โดยสุนทราภรณ์ ขับร้องโดยมาริษา อมาตยกุล)

ในขณะที่เพลง*กว๊านพะเยา*โดยชาลี อินทรวิจิตร/ชรินทร์ นันทนาครที่แต่งเนื้อร้องขึ้นมาโดยที่ไม่เคยพบเห็นกว๊านพะเยามาก่อน ก็บรรยายภาพความงดงามทางกายภาพของกว๊านพะเยาที่สัมพันธ์กับความรักของหนุ่มสาว เช่นเดียวกับเพลงกว๊านพะเยาโดยสุรพล สมบัติเจริญก็ให้ความหมายของพื้นที่ทางกายภาพกับผู้หญิงพะเยาที่มีความสวยงามแบบธรรมชาติ ชนบทไร้เดียงสา ไม่ผ่านการตกแต่ง

กว๊านพะเยา โดย ชาลี อินทรวิจิตร ขับร้องโดยชรินทร์ นันทนาคร *"โอ้ธารสวรรค์ กว๊านพะเยา ธารรักเราครวญคร่ำ ลมโชยพริ้วฉ่ำ ในวังน้ำวน พร่างพรมมนต์รักมา ดูราวสายชลธาร สวยตระการ อยู่ในนิทรา แว่วเพลงรัก ของปักษา ร้องอำลาคืนรัง โน่นทิวทุ่งลิบ รวงทิพย์เรืองรอง ราวสีทองเปลวปลั่ง ธาราไหลหลั่ง ใสราวน้ำวัง ขังน้ำตาแห่งดาว ห้วงน้ำลึกนัก ห้วงรักลึกกว่าหลายเท่า แม้นรัก ไม่จริงกับเรา อายกว๊านพะเยา หลายเท่าเอย"*

กว๊านพะเยา โดย สุรพล สมบัติเจริญ ในเนื้อเพลงบางตอน เช่น *"โอ โอ่โอโอ่โอ้ละเน้อ ทำบุญจั่งใดเล่าเออ ถึงได้มาเจอสาวเจ้า น้องอยู่ดงดอย ดินแดนห้วยป่าและเขา ถิ่นพงไพรในป่าลำเนา กว๊านแห่งพะเยายังงามละเน้อ โอ โอ่โอโอ่โอ้นวลน้อง เจ้าคงสร้างบุญด้วยทอง ไผมองเห็นจึงหลงเพ้อ ถึงอยู่พะเยา น้องยังสวยแจ่มเลิศเลอ สาวเมืองกรุงยังบ่เทียมเธอ ใช่ยอนะเออพี่พูดด้วยใจ.."*

นอกจากนั้น บทเพลง*หัวใจพะเยา*และ*สุดทางที่พะเยา*ได้ขยายภาพความงดงามนอกเหนือไปจากกว๊านพะเยาและผู้หญิงพะเยา ไปสู่ความเป็นเมืองพะเยาที่มีความสมบูรณ์ด้านประวัติศาสตร์ วีรบุรุษท้องถิ่น ศาสนสถาน ตลอดจนลักษณะนิสัยของผู้คนในพะเยาที่มีความโอบอ้อมเอื้ออารีต่อผู้มาเยือน

หัวใจพะเยา โดย สง่า อารัมภีร ขับร้องโดยสุเทพ วงศ์กำแหง *"โอ้พะเยาเจ้าเอ๋ย ก่อนนั้นเคยเป็นเมืองใหญ่ พ่อขุนจอมธรรมสร้างไว้ เพื่อให้เผ่าไทยได้อยู่ดีกินดี มีธรรมชาติงามนัก ชมแล้วสลักใจไปนานปี กว๊านพะเยายิ่งโสภี เป็นศักดิ์ศรีแห่งความรักลานนา คนพะเยาน้ำใจใหญ่ เอ่ย ปากรักใคร มอบรักไว้ด้วยศรัทธา น้ำใจพะเยาช่างงามนักหนา ยากจะหาใจคนอื่นเทียมทัน เมื่อ*

เพื่อน ๆ มีทุกข์ร้อนมา เฝ้าเช็ดน้ำตา ดังว่ามีทุกข์ด้วยกัน น้ำใจพะเยาเท่านั้น จิตใจสวรรค์ หล่นมาอยู่ในอกใคร”

สุดทางที่พะเยา โดยเอื้อ สุนทรสนานและยรรยงค์ เสลานนท์ *“ไม่จางจากรัก พี่ยอมหยุดพักด้วยรักพะเยา ความรักไม่อับเฉา พะเยานี้คือสวรรค์ สุดทางรักแล้ว ใจไม่แคล้วอาวรณ์ต่อกัน ต่างประจักษ์ความรักผูกพัน ฝันฝากใจฝันไม่คลาย พะเยาสุดทาง ไม่ร้างห่างไป เจ้าเอยเจ้างามน้ำใจ รักใคร่เกิดไว้มิวาย สุดทางพี่แล้ว ต้องมนต์ไม่แคล้วด้วยหลงทั่วกาย ปองคู่เคียงเคล้ามิคลาย เพราะได้ทรวงแท้แม่อิง เป็นวาสนา พี่มาได้พบเจ้าถึงพะเยา ครองรักเคียงคู่เคล้าพะเยานี้มียอดหญิง พี่ปองรัก ใจเจ้าภักดิ์บำเรอพี่จริง เฝ้าวอนให้สำน้ำแม่อิง ถึงพี่ไม่ทิ้งแม่ไปพะเยาผูกพัน สวรรค์แห่งเรา พี่มาสุดทางพะเยา ทุกอย่างช่างเร้าฤทัย สุดทางพี่แล้ว ต้องมนต์ไม่แคล้วด้วยหลงเยื่อใย พะเยามีรักฝังใจ สมถิ่นสุดท้ายแห่งเรา”*

ในขณะที่บทเพลง*นทีสีทอง* โดยปิ่นนริศ จันทิมา (บ้านโบราณกว๊านพะเยา, 5 ตุลาคม 2555) แต่งโดยคนพะเยาที่เป็นข้าราชการ เพลงนี้เป็นบทเพลงเดียวในช่วงทศวรรษ 2490-2520 ที่แสดงภาพของเมืองพะเยาที่สวยงามไม่แตกต่างจากบทเพลงที่คนภายนอกแต่งเท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม บทเพลงนี้มีอารมณ์ที่แฝงไว้ด้วยความเศร้าซึ้งอกหัก

> *“มองนทีสีทองต้องตา ยามเมื่อสนธยาฟ้าเอยฟ้าเมืองพะเยา กว๊านงามดูเด่นเห็นเรือน้อยล่องซึมเซา ภาพความรักดูเงียบดูเหงา กว๊านพะเยาเศร้าจนสุดใจ มองฉันมองหาใครสักคนยามย่ำสนธยา นภานั้นงามวิไล ฉันมือดีต เหมือนดังคมมีดกรีดใจ เขาคนนั้นไปอยู่แห่งไหนสิ้นเยื่อใยหรือตายจากกัน มาพะเยาคราวนี้อีกที กว๊านยังงามแจ่มราศีเพิ่มทวีเป็นร้อยพันฉันคงพะวงแต่ความรักกัน ถ้าเธอยังไม่ลืมฉันโปรดมาพลันยามสนธยา มองฉันมองเหลียวไปสุดตรม ยินแต่เสียงสายลมพริ้วพรมล้อเลียนทุกครา ว่าเธอเป็นอื่นขืนมองไปเถิดธารา เขาคนนั้นสิ้นปรารถนา ไม่อยากจะมาพบกันดังก่อน”*

บทเพลงเกี่ยวกับพะเยาในทศวรรษ 2490-2520 มองพะเยาเป็นชนบทที่คงสภาพทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่งดงาม มีประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมที่บริสุทธิ์ ผู้คนโอบอ้อมอารี ซึ่งภาพลักษณ์จากแนวเพลงไทยดังข้างต้นเริ่มได้รับความนิยมมาตั้งแต่ทศวรรษ 2490 (จินต์จุฑา ลี้จินดา, 2557) และถูกผลิตขึ้นจากรัฐไทยก่อน 14 ตุลาคม 2516 (สาทร ศรีเกตุ, 2557) โดยซ่อนอุดมคติของชนบทที่สวยงามอุดมสมบูรณ์เพื่อตอบสนองรสนิยมของชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ในขณะที่ชนชั้นกลางในพะเยาซึ่งได้รับประโยชน์จากการพัฒนาของรัฐไทยทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษาและอิทธิพลของเพลงไทย ก็รับรสนิยมการมองเมืองพะเยาเป็นธรรมชาติที่สวยงามแบบกรุงเทพฯ ด้วยเช่นกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ภาพสลักความสวยงามของความเป็นพะเยาดังกล่าวยังคงได้รับการตอกย้ำอยู่ตลอดเวลาจากบทเพลงที่ติดหูและติดปาก เช่น กว๊านพะเยา ที่มักนำมาร้องเพลงในงานสังสรรค์รื่นเริงและเปิดให้สาธารณะฟังกันอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีบาร์ขาว

และบาร์เขียวกลางกว๊านพะเยาในทศวรรษ 2510 ซึ่งเป็นสโมสรที่ข้าราชการและคหบดีชาวพะเยามาสังสรรค์กัน ก็มีบทเพลงไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพะเยาเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงถึงความรักที่ซาบซึ้งโรแมนติกและธรรมชาติของพะเยาในฐานะเป็นชนบทที่สวยงามด้วยเช่นกัน

ในขณะเดียวกัน ตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา การขยายตัวของรัฐในรูปของการพัฒนาก็มีนัยของการต่อสู้ในเชิงอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างรัฐไทยกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในยุคสงครามเย็น บทเพลงเกี่ยวกับพะเยาที่แต่งขึ้นโดยผู้แต่งเพลงซึ่งเป็นตัวแทนชนชั้นกลางของกรุงเทพฯ มองพะเยาในฐานะเป็นชายขอบของการพัฒนาแต่มีความเป็นชนบทที่สวยงามนั้น ก็เป็นไปเพื่อเบี่ยงเบนอารมณ์ความรู้สึกของประชาชนไปจากความสนใจต่ออุดมการณ์คอมมิวนิสต์และให้เห็นแต่ความอุดมสมบูรณ์และความสวยงามในชนบทที่ตนอาศัยอยู่เพื่อยอมรับการพัฒนาตามแนวทางของรัฐไทยเช่นกัน

ภายใต้การขยายตัวของรัฐและการพัฒนาที่เข้ามาในพะเยา บทเพลงไทยที่สะท้อนความสวยงามของพะเยา กลับแตกต่างจากบทเพลงคำเมือง (ภาคเหนือ) ซึ่งถูกผลิตขึ้นในทศวรรษ 2520-2530 ที่มักจะสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันของชนบทเช่นพะเยากับเมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ (ยศ สันตสมบัติ, 2535) โดยผ่านเนื้อหาเพลงที่เล่าถึงความรักที่ไม่สมหวังของหนุ่มสาวชาวพะเยาจากการอพยพย้ายถิ่นไปค้าแรงงานและการขายบริการทางเพศในเมืองหลวงและต่างประเทศ เช่น *ฟ้าสางที่เมืองพะเยา ปี๊กกว๊านพะเยาเต๊อะมาลี* ในขณะที่การศึกษาของสุนทร สุขสราญจิต (2557, น. 357-369) เคยเสนอปัญหาในทางเดียวกันว่า เพลงรักทั่ว ๆ ไปในพะเยามีทัศนคติว่าด้วยการตกเขียวและการล่องใต้ของสาวดอกคำใต้แทรกซึมอยู่ในเพลงและยังย่นย่อปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนเหลือเพียงเรื่องของการถูกหลอกและการกตัญญู

บทเพลงในสองแนวทางเป็นภาพตัดและเป็นสิ่งแปลกปลอมระหว่างกันในทศวรรษดังกล่าว และยังแยกโลกทัศน์การรับรู้และความเข้าใจพะเยาระหว่างกลุ่มชนชั้นกลางของกรุงเทพฯ และพะเยาผ่านบทเพลงไทยกับชนชั้นล่างในพะเยาผ่านบทเพลงคำเมืองภาคเหนือ ถึงแม้จะมีความต่างของพะเยาผ่านบทเพลงของสองกลุ่มก็ดี แต่ความเป็นชนบทที่สวยงาม โรแมนติก ซึ่งปรากฏในบทเพลงเกี่ยวกับพะเยาที่ชนชั้นกลางและคนภายนอกผลิตขึ้น กลับกลาย เป็นความทรงจำที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของคนในพะเยาและต่อการสร้างลักษณะของเมืองพะเยามากยิ่งขึ้นเมื่อก้าวเข้าสู่ทศวรรษถัดไป

4.2 พะเยานี้ดี: คนในกับการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นเมืองน่าอยู่น่าเที่ยว ทศวรรษ 2530 - 2540

บทเพลงเกี่ยวกับพะเยาในทศวรรษก่อนหน้ากลายเป็นเพลงอมตะที่ยังคงขับขานถึงกันอยู่ทั่วไปในกลุ่มนักเที่ยวและงานเลี้ยงต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งบทเพลงไทยที่ฉายภาพความสวยงาม ความรักและความโรแมนติกของพะเยาได้สลักบรรยากาศของเมืองพะเยาเอาไว้ในการรับรู้ของคนไทยและชนชั้นกลางในพะเยาโดยทั่วไปมากกว่าเพลงไทยภาคเหนือ เพลงไทยจึงเป็นเสมือนเมล็ดพันธุ์ที่ได้สร้างความหมายของพะเยาที่เกี่ยวกับความสวยงามของธรรมชาติที่เจริญเติบโตจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างความหมายเมืองพะเยาน่าอยู่หลังจากนั้นมาถึงปัจจุบันด้วย

ทศวรรษ 2530 - 2540 เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของเมืองพะเยา อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่เริ่มเข้ามามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ในช่วงทศวรรษนี้มีบทเพลงถูกแต่งขึ้นไม่มากนักจากชนชั้นกลางในพะเยา โดยเนื้อเพลงจะผนวกเอาความหมายของความสวยงามตามธรรมชาติของเมืองพะเยาในทศวรรษก่อนหน้าให้กลายเป็นสิ่งดึงดูดและน่าสนใจเพื่อตอบโต้กระแสการท่องเที่ยวในพะเยาที่ถูกมองว่าเป็นแค่ ‘เมืองผ่าน’[8] จนมีอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาที่ดำรงตำแหน่งในช่วงทศวรรษนี้พยายามชูคำขวัญเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวว่า “พักพะเยาหนึ่งคืน อายุยืนหมื่นปี”

แต่อย่างไรก็ตาม อิทธิพลการขยายตัวของรัฐที่มากขึ้นทั้งในแง่การพัฒนาเศรษฐกิจการเมือง การศึกษาและความทันสมัยส่งผลให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มปัญญาชนชั้นกลางและการขยายตัวของเมืองพะเยาที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น[9] นับจากนี้เองที่คน (ที่อาศัยอยู่ใน) เมืองพะเยา

[8] ปัญหาการท่องเที่ยวเมืองพะเยาในขณะนั้นคือ บริบทของพื้นที่เป็นเส้นทางไปสู่การท่องเที่ยวและพักค้างคืนในจังหวัดใหญ่ เช่น เชียงราย ลำปางและเชียงใหม่ ซึ่งนักท่องเที่ยวนิยมไปมากกว่าจังหวัดเล็ก ๆ อย่างพะเยา จนทำให้คนพะเยาประชดประชันว่า นักท่องเที่ยวมาเมืองพะเยาเพื่อมา “พักรถ ชมกว๊าน กินข้าวเยี่ยว เที่ยวและไปพักจังหวัดอื่น” เงื่อนไขดังกล่าว นำไปสู่การพยายามแสวงหาแนวคิดการพัฒนาเมืองพะเยาและกว๊านพะเยา จนทำให้เกิดการถกเถียงและขัดแย้งกันอย่างเข้มข้นระหว่างกระแสการอนุรักษ์และการพัฒนาของกลุ่มภาครัฐ ท้องถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงทศวรรษนี้ ซึ่งสะท้อนถึงจุดเปลี่ยนผ่านของแนวคิดการพัฒนาเมืองพะเยาครั้งสำคัญในระยะต่อมา

[9] เมืองพะเยาได้รับการคัดเลือกเป็น 1 ใน 5 ของเมืองนำร่องในการพัฒนาให้เป็นเมืองน่าอยู่ภายใต้กรอบทางด้านสาธารณสุขตามแนวทางขององค์การอนามัยโลกใน พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับการเติบโตและพัฒนาเมืองพะเยาที่ขยายตัวมากยิ่งขึ้น ในขณะที่อิทธิพลของการส่งเสริมการท่องเที่ยวก็มีมากขึ้น

เป็นผู้เริ่มให้ความหมายต่อเมืองพะเยาผ่านบทเพลงที่แต่งขึ้นมาเป็นครั้งแรก[10] เช่น เอื้อ มณีรัตน์ ซึ่งเป็นข้าราชการครูและนักวรรณกรรมกับกลุ่มสื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยาได้สร้างสรรค์เพลงที่ให้ความหมายของความเป็นเมืองที่น่าอยู่ โดยพัฒนาเนื้อหาสำคัญของเพลงขึ้นจากอิทธิพลของการประกอบสร้างความหมายของเมืองพะเยาในช่วงก่อนหน้าทศวรรษนี้

นอกจากภาพความสวยงามตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว อิทธิพลของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่แผ่มาถึงพะเยา ทำให้เนื้อเพลงเกี่ยวกับพะเยาในทศวรรษนี้บรรจุความหมายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของผู้คนที่สงบงามร่มเย็นเปรียบได้ดุจแดนสวรรค์ที่น่าอยู่ ซึ่งท่วงทำนองของเพลงก็มีทั้งเพลงไทยและเพลงดัดแปลงทำนองเพลงพื้นบ้านภาคเหนือมาประกอบสร้างความเป็นเมืองพะเยาที่มีนัยชวนให้ประชาชนทั่วไปมาท่องเที่ยว

ยกตัวอย่างเช่น *เพลงแหล่งสวรรค์เมืองพะเยา* โดย เอื้อ มณีรัตน์ และรัศมี เทพกิจ *"เมืองพะเยาของเราแสนสุขร่มเย็น สมกับที่เป็นดินแดนแห่งแผ่นดินธรรม กว๊านพะเยา ลำน้ำชวนอันชื่นฉ่ำ สุขใจเหนือใดเกินกล้ำ งามล้ำเหนือกว่าแดนใด มาเถิดมา ขอเชิญมาแอ่วพะเยา เยือนถิ่นชาวเขาต่างเผ่าในถิ่นแดนไกล สวยตระการ ถ้ำธารห้วยดอยน้อยใหญ่ รื่นรมย์สมดังฤทัย แม้นใครได้มาเยี่ยมเยือน ดินแดนแห่งพ่อขุนงำเมือง สาวงามลือเลื่อง กระเดื่องใจคน พระเจ้าตนหลวงน้อมใจปางชน สืบสร้างกุศล ทุกคนล้วนเอื้ออารี เมืองพะเยาของเราเป็นแผ่นดินทอง สมบัติเนืองนอง แน่นไปในปฐพี แสนภูมิใจ อยู่ในพะเยาเรานี่ สุขสันต์ทั้งวันเดือนปี เพราะนี่คือแหล่งสวรรค์"*

ในขณะที่เพลง*แอ่วพะเยา* โดยชมรมนักจัดรายการวิทยุ/พรพรรณ สายทอง ทำนองเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ ก็สะท้อนให้เห็นถึงความงดงามของเมืองพะเยา *"...พะยาวเมืองงามสมนามแต้จริง งามล้ำแม่อิงสมจริงบ่น้อย มีกว๊านน้ำใสปลาใหญ่ปลาน้อย เฮามีม่อนดอยงามเด่นไกลยามแลง งามตี้ว่านั้นธรรมชาติสร้างแป๋ง งามตะวันแลงตี่ดอยหนอกหั้น งามตึงเมื่อวันเมื่อคืนค่ำเจ้า.....ไปแอ่วหล่ายกว๊านตี่หั้นงามขำ ดอยบุษราคัมก็งามเลิศหล้า งามอย่างเมืองอินทร์ตี่อยู่จั้นฟ้า ดอกไม้ใบหญ้าเบิ้นก็ตึงมี ...ไปแอ่วเจียงคำเมืองงามบ่น้อย แอ่วดอยขึ้นเขาสาวงามอ้อยซ้อย ความงามบ่ด้อยดอกคำใต้อยู่คง ...ถ้าไปแอ่วเหนือวันตกออกใต้ บ่ดีลืมแวะไปตี้จังหวัดพะยาว หื้อไปแอ่วเตอะหาหมู่เฮาเขา ตี่จังหวัดพะยาวเจ้าขอฮับต้อน ขอไหว้ขอวอนหื้อมาแอ่วแต้ๆ..."*

ทศวรรษ 2530 - 2540 เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในพะเยาอย่างเห็นได้ชัดทั้งในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจและสังคม ความทันสมัยเริ่มรุกเข้ามามากยิ่งขึ้น

[10] การเริ่มแต่งเพลงเพื่อสะท้อนว่าเมืองพะเยาเป็นเมืองน่าอยู่ในทศวรรษนี้ มีความแตกต่างจากทศวรรษก่อนหน้าที่คนภายนอกแต่งเพลงเกี่ยวกับพะเยาในความหมายถึงชนบทที่สวยงามเท่านั้น

แต่ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมและกลายเป็นความขัดแย้งในแนวคิดการพัฒนาเมืองพะเยาในช่วงเวลานี้[11] สภาพปัญหาดังกล่าวทำให้บทเพลงในฐานะที่เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมในการสร้างและผลิตซ้ำความหมายตลอดจนการเผยแพร่ความหมายยังไม่ได้รับความสนใจที่จะหยิบยกขึ้นมาพัฒนาโดยกลุ่มคน ปัญญาชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีบทบาทในเมืองพะเยาเท่าที่ควร แต่ถือได้ว่าในช่วงทศวรรษดังกล่าวเป็นข้อต่อสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาบทเพลงเมืองพะเยาที่คนในพะเยาแต่งขึ้นอย่างกว้างขวางและต่างก็รับอิทธิพลทางความคิดและความเชื่อเรื่องความเรียบง่ายในมิติต่าง ๆ ของความน่าอยู่มาต่อยอดได้อย่างแตกต่างและหลากหลายมากยิ่งขึ้นในทศวรรษต่อไป

4.3 พลังโลกาภิวัตน์ ความทันสมัย การท่องเที่ยวและชุมชนนิยมกับการประกอบสร้างเมืองน่าอยู่ทศวรรษ 2550 - 2560

พะเยาตั้งแต่ทศวรรษ 2550 ถึงปัจจุบัน อยู่ภายใต้อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ความทันสมัย การท่องเที่ยว ประกอบกับกระแสสูงของการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุนทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งกระแสทั้งสองด้านมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจเชิงนโยบายของหน่วยงานต่าง ๆ ของจังหวัดพะเยา และพบว่าบทบาทขององค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนได้สร้างความหมายของการพัฒนาเมืองพะเยาอย่างสูงยิ่งในช่วงนี้

ความสำคัญของบทเพลงต่อความเป็นเมืองพะเยาปรากฏอย่างเด่นชัดเมื่อ ไมตรี อินทุสุต ซึ่งถึงแม้จะเป็นคนนอกจังหวัดพะเยาที่มีตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาใน พ.ศ. 2555 แต่ก็เห็นถึงความสวยงามของจังหวัดพะเยาและต้องการจะให้ผู้คนได้รู้จักจังหวัดพะเยามากยิ่งขึ้น ไมตรีจึงแต่งเพลง*ธารสวรรค์กว๊านพะเยา*เพื่อชื่นชมความงามของกว๊านพะเยาซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งประกอบอาชีพและแหล่งดำรงวิถีชีวิตของคนพะเยา

เพลง*ธารสวรรค์กว๊านพะเยา*มีอารมณ์เพลงคล้ายกับเพลงกว๊านพะเยาของชาลี อินทรวิจิตร ในบทเพลงได้พรรณนาถึงความสวยงามสะดุดตาสะดุดใจดังสวรรค์และความรักต่อกว๊านพะเยาของตัวผู้แต่งและชาวพะเยาว่าจะคงอยู่ตราบจนชั่วฟ้าดินสลาย และเปรียบเทียบความงามของกว๊านพะเยาว่างามดั่งความรักของผู้แต่งและชาวพะเยา

[11] โปรดดูปรากฏการณ์ความขัดแย้งของแนวทางการพัฒนาระหว่างกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาในเมืองพะเยาทศวรรษ 2530 - 2540 ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งระหว่างสองกลุ่มซึ่งปรากฏชัดได้ใน “ประวัติศาสตร์การพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา” (มนตรา พงษ์นิล, 2550, น. 537-546)

“ดุจแดนสวรรค์ผันลอยลัดลงพื้นหล้า ถิ่นทองธารา โสภาล้ำเลอเหลือเอย ยืมมือสวรรค์วาดแทนเสียเลย สวยสุดเปรียบเปรย เพิ่งเคยพบมา ตะวันยอแสง แฝงเงาฟ้าดอยน้ำงามอร่ามเขตคาม แสงงามย้อมเรายิ้มร่า ปาน ปานสวรรค์เยี่ยมเยียนยิ้มมา แล้วเราต่างสบตา ค้นวาจาจริงจากใจ กว๊านพะเยาเราฝากใจไว้ต่อกัน กว๊านพะเยาเก็บความทรงจำเราไว้ เราจะรัก ภักดีต่อกันตลอดไป ตราบจนชั่วฟ้า ชั่วนิรันดร์กาล ข้างแรมดาวระยิบพริบพริบในน้ำสวยเด่น ยิ่งเงาเดือนเพ็ญเห็นในน้ำงามไหลปาน ลมระริก กลิ่นหอมชื่นสำราญ เหลือเปรียบประมาณ กว๊านเมืองพะเยาสุดงาม”

(ธารสวรรค์กว๊านพะเยา โดย เนรัญชรา/ไมตรี อินทุสุต)

อิทธิพลของเพลง*ธารสวรรค์กว๊านพะเยา*เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้จังหวัดพะเยาในระยะต่อมาพยายามหาแนวทางพัฒนาเมืองพะเยาให้เป็นเมืองน่าอยู่ มีการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทต่าง ๆ เพื่อให้ทันสมัย มีการเสาะหาและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การพัฒนาด่านชายแดนไทย-ลาวที่บ้านฮวก อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสองแผ่นดิน แนวคิดที่จะผลักดันให้มีการสร้างกระเช้าขึ้นดอยหนอกที่ดอยบุษราคัม จังหวัดพะเยา การเปิดแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่บ่อสิบสองในอำเภอเมืองพะเยา การรื้อฟื้นวิถีชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพะเยา ซึ่งกิจกรรมการพัฒนาดังกล่าวมีการสอดแทรกเทศกาลประเพณีต่าง ๆ มีตลาดถนนคนเดิน (กาดหมั้วคนเมือง-ภาษาภาคเหนือ) ที่มีลักษณะแบบล้านนาประยุกต์และการจัดกิจกรรมที่มีลักษณะแบบชุมชนนิยม เช่น การส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจพอเพียง ความสามัคคี ร่มเย็นเป็นสุข ฯลฯ เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์กิจกรรมเมืองน่าอยู่ของจังหวัดพะเยา

หลังจากนั้น มีการแต่งบทเพลงขึ้นมากมายและถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความหมายของเมืองพะเยาในการรับรู้ของผู้คนอย่างมาก อิทธิพลของแนวเพลงต่าง ๆ ในทศวรรษนี้มีมากมายที่นอกเหนือจากแนวเพลงไทยและแนวเพลงไทยภาคเหนือ จนทำให้บทเพลงเกี่ยวกับพะเยาที่แต่งขึ้นในทศวรรษนี้มีความแตกต่างหลากหลายผสมผสานเครื่องดนตรีนานาชนิดที่ให้ความรู้สึกแบบใหม่ ๆ แต่ก็ยังคงกลิ่นอายความเป็นล้านนาผ่านภาษาและทำนองของเพลงเข้าด้วยกัน

คุณค่าของเมืองพะเยาที่ถูกสร้างขึ้นมาจากบทเพลงในทศวรรษก่อน ๆ ถูกนำมาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อขับเน้นให้กลายเป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ความหมายของความน่าอยู่ของเมืองพะเยาจึงพัฒนาขึ้นจากแนวความคิดและความรู้สึกถึงความสวยงามของธรรมชาติ อากาศดี สถานที่ต่าง ๆ ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนอุปนิสัยใจคอของผู้คนที่เป็นสังคมน่าอยู่และน่าท่องเที่ยว เหล่านี้คือ การใช้ลักษณะของความเป็นชนบทซึ่งเป็นภาพตายตัวในการสร้างอัตลักษณ์ความน่าอยู่ของเมืองพะเยา

มีการขยายตัวของกลุ่มคนในที่มีศักยภาพในการแต่งเพลงมากขึ้นจากการพัฒนาเมืองพะเยาให้ทันสมัย แนวเพลงเกี่ยวกับเมืองพะเยาน่าอยู่ถูกผลิตขึ้นทั้งคำร้องและทำนองจากกลุ่มคนที่มีรสนิยมที่แตกต่างกัน ทั้งเพลงไทยคำเมืองภาคเหนือดั้งเดิม เพลงไทยล้านนาประยุกต์ เพลงไทยสากล เพลงไทยลูกทุ่ง โฟล์คซอง เช่น แนวเพลงไทยลูกทุ่งภาคเหนือ ได้แก่ *เจิญแอ่วพะเยา* โดย สมศักดิ์ อัมพุธ ซึ่งเนื้อเพลงเป็นการเชิญชวนให้มาเที่ยวจังหวัดพะเยาที่มีสถานที่สำคัญและสภาพบ้านเมืองที่น่าอยู่ นอกจากนั้นก็มีบทเพลงไทยพื้นบ้านภาคเหนือที่มีเนื้อหาและอยู่ในแนวทางเดียวกัน ดังเช่น *เจิญแอ่วพะเยา* โดยนิราวรรณ ชัยแก้ว ขิงป่า ผญาดอย – ทำนองพื้นบ้าน *แอ่วพะเยา*โดยนิวัตร ก้อนทอง และพะเยารำลึกโดยนิวัตร ก้อนทอง ซึ่งทั้งสองเพลงของนิวัตร ก้อนทอง มีทำนองคล้ายกับแนวเพลงของหยาด นภาลัย

ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการผลิตเพลงขึ้นเอง ได้แก่ เทศบาลเมืองพะเยาร่วมกับมูลนิธิ ร้อยเอกธรรมนัส พรหมเผ่า การสนับสนุนการแต่งบทเพลงเพื่อสะท้อนความน่าอยู่ของเมืองพะเยาตามแนวคิดชุมชนนิยม ได้แก่ เพลง*แอ่วพะเยาม่วนใจ๋*ที่เป็นเพลงหนึ่งของอัลบั้มชุด 900 ปีภูกามยาว โดยนำแนวดนตรีทางภาคเหนือผสมกับคำเมือง ซึ่งเป็นทำนองดนตรีเพลงไทยล้านนา เป็นเพลงที่แต่งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา ส่งเสริมการค้าของคนในจังหวัดพะเยาและส่งเสริมทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ในปัจจุบันอัลบั้มชุด 900 ปีภูกามยาวก็กำลังเผยแพร่ในรูปซีดีและในสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศให้กับคนในจังหวัดพะเยาและคนต่างจังหวัดได้รู้จักจังหวัดพะเยามากขึ้น

> *“มาเมืองเหนือ แอ่วเหนืออย่าลืมเน้อเจ้า แวะแอ่วที่กว๊านพะเยา มาชิมปลาเผาปลาจี่จ๊ะไคยามสายัณห์ ตะวันเลียบเขารำไร เรือน้อยล่องลอยอยู่ไกล ดั่งมนต์ดลใจยามสนธยา บุญล้นเหลือ ล่องเรือกลางกว๊านพะเยา เวียนเทียนอารามหนองเต่า ไหว้พระต๋นเก่าพระเจ้าศิลา เพ็ญเดือนหงาย สาดฉายแสงเย็นเด่นตา ยี่เป็งลอยโคมส่งฟ้า กระทงธาราเต็มกว๊านพะเยา แอ่วพะเยา ไปไหว้พระเจ้าต๋นหลวง ขอหื้อโชคหื้อดวง หื้อชื่นฉ่ำทรวงร่มเย็นเห็นเงา ถิ่นล้านนา มีน้ำมีป่ามีเขา มาแอ่วเต๊อะพะเยา อู่ข้าวอู่น้ำ ของกินมากมีมาเมืองเหนือ แหมเตื้ออย่าลืมเน้อเจ้า แวะนอนค้างที่พะเยา ตั้งแคมป์บนเขา โรงแรมก็ดีเชื่อมสัมพันธ์ บ้านฮวก ไทย-ลาว น้องพี่ ผ้าทอไทลื้อหลากสี ซ๊ะป๊ะของดีที่เมืองพะเยา”*
>
> (แอ่วพะเยาม่วนใจ๋ โดย พนม กันทะไชย/ตั๋วเมือง)

ในขณะที่บทเพลง*พะเยาม่วนแต้* (หนุ่มทุ่งลอ) เป็นแนวเพลงไทยคำเมืองร่วมสมัยที่มีลักษณะโดดเด่นด้านจังหวะดนตรีที่สนุกสนาน *“เมืองพะเยานั่นมันดึงม่วนแต้น่อ น่ามาผ่องามแต๊น่อวิวกว๊านพะเยา ภูกามยาว เวียงลอโบราณเมืองเก่า ตำนานบอกเล่า อายุกว่าเก้าร้อยปีเมืองเจียงคำ เมืองงามไทลื้อ ผ้าทอทำมือ เลื่องลือถิ่นทอน้ำไหล เมืองเจียงม่วน พระธาตุภูปอยอใจ เมืองปงพงไพร น้ำยมใสไหลเย็น ภูซาง เตียวตางไปสู่เมืองลาว เมืองจุนอู่ข้าว นกยูง*

ไก่ฟ้าหาคู่ เมืองแม่ใจ อิงหนองเล็งทรายไหลอยู่ ดอกคำใต้โฉมตรู ผู้คนล้วนจิตใจงาม เมืองพะเยานั้นมันตึงม่วนแต๊เน่อ ของฝากรอเธอ ปลาส้มผักตบชวา กราบเจ้าตนหลวง บวงสรวงงำเมืองพญา หากว่าผู้ใดศรัทธา ไผมาขอให้โชคดี”

องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยาก็สนับสนุนการผลิตบทเพลงเพื่อสะท้อนความเป็นเมืองน่าอยู่และน่าเที่ยวออกมาเช่นกัน โดยยกระดับแนวเพลงให้เป็นแนวดนตรีล้านนาประยุกต์ที่ร่วมสมัย โดยร่วมมือกับบริษัทอาร์สยามและศิลปินในสังกัดที่เป็นคนพะเยาคือ ณัฐ อาร์สยาม ซึ่งเป็นทั้งผู้แต่งและผู้ร้องเพลงด้วย เช่น เพลง*พะเยามาแล้วมาอีก พะเยายังรอ* เป็นต้น โดยมีรายละเอียดเพลง ดังนี้

พะเยามาแล้วมาอีก โดย ณัฐ กิตติสาร/อาร์ สยาม *“มาแอ่วพะเยา มาแล้วอยากมาใหม่ ดินแดนน้ำใส ผู้คนหัวใจเป็นสีชมพู อากาศก็ดี อาหารก็ลำ ชวนกันมาดู จะมาเป็นคู่หรือมาเดียวก็ยังเพลิน มาแอ่วพะเยา มาแล้วให้อยู่ต่อ จะพาไปผ่อ ไปไหว้พระเจ้าตนหลวง วัดธาตุกลางน้ำติโลกอาราม งามเหนือทั้งปวง กราบไหว้บวงสรวง สักการะพ่อขุนงำเมือง ปั่นจักรยาน ออกกำลังกาย รอบชายกว๊าน ลมเย็นพัดผ่าน พายเรือเล่นอยู่กลางน้ำ รอยยิ้มหวาน ๆ กับบรรยากาศอันงดงาม สุขทุกโมงยาม น้ำตกภูซาง ดอยภูลังกา มาแอ่วพะเยา มาแล้วอยากมาอีก บ่อยากจะปิ๊ก ผิดใจบ่ได้มา ทุกฤดูกาล ธรรมชาติล้วนงามตา สุขล้ำเลอค่า เมื่อได้มา แอ่วพะเยา”*

พะเยายังรอ โดย ปริญญา ตั้งตระกูล/ณัฐ กิตติสาร/อาร์สยาม *“ได้ฟังคำเขาเล่าว่าเมืองพะเยานั้นงดงาม น่าชื่นชม อย่าไปเชื่อคำลม ๆ งดงามน่าชมแค่ไหนให้ไปชม แล้วคุณจะรู้คำว่าน่าอยู่ นั้นดูกันที่ตรงไหน ถ้ายังไม่ได้ไป ยังไง ๆ อย่าเพิ่งไปเชื่อคำใครเขา ดอยสวยฟ้าใส แผ่นน้ำกว้างไกล ช่างงามเด่น กว๊านพะเยา สุขยิ่งล้ำคำใดกล่าว ภูกามยาว พะเยานั้นมีมนต์ ดลให้คนได้รู้ เมื่อได้ยล ผู้คนน้ำใจในถิ่นเหนือ แล้วไม่ต้องเชื่อ มาซ้ำก็ไม่เบื่อ หนุ่มเหนือบ่จุ๊ บ่หลอกลวง มาแอ่วเมืองพะเยา ศักดิ์สิทธิ์พระเจ้าตนหลวง อากาศสดใสชื่นทรวง ผ่อดวงตะวันตกโต ภูลังกางดงาม ปลาส้มเลิศล้ำลำอร่อย ไทลื้อสืบสานฮีตฮอย วัดธาตุกลางน้ำเวียนเทียนเลิศลอย มาแอ่วมากอย ที่พะเยา มาเต๊อะมาแอ่วเมืองนี้ ดอกสารภีสีขาว คู่พะเยา อิ่มอกอิ่มใจแท้เล้า อิ่มข้าวลำอิ่มปลาริมกว๊าน รู้แล้วอย่าช้า ปล่อยเวลาผ่าน อิ่มฝันกรุ่นตำนานกว๊านพะเยา งามล้ำเกินคำกล่าว คำไหนใครใดเล่า พะเยาเฝ้ารอคนไปเยือน”*

นอกจากนั้น บุคคล กลุ่มบุคคลและองค์กรเอกชนกลุ่มต่าง ๆ ก็ผลิตบทเพลงออกมาในแนวทางที่คล้ายคลึงกับเทศบาลเมืองพะเยาและองค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยาด้วยเช่นกัน ได้แก่ *มนต์เมืองพะเยา*โดยปู่นาน ล้านนา และเพลง*ฮักเมืองพะเยา*โดยชัยวัฒน์ จันธิมา ที่แต่งเนื้อร้องและมีณัฐ กิตติสาร อาร์สยามเป็นผู้ขับร้องประชาสัมพันธ์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

มนต์เมืองพะเยา *“โอ้ พะเยานี่เอย เป็นเมืองที่เราได้เคย อยู่มานับว่าบุญถึง ตึกรามบ้านถิ่น เห็นมีแต่ความสวยซึ้ง สมแล้วพะเยาเราจึง กลายเป็นหนึ่งยิ่งกว่าแดนไหน โอ้พะเยาของเรานี่หนา ฝูงชนท่องเที่ยวไปมา หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ใจบริสุทธิ์ นงนุชช่างสวยไฉไล*

เที่ยวกว๊านพะเยาคราวใด มองเห็นทรามวัย พี่อยากเดินควง ประเพณี ทุกที่ที่จัด ซึ่งเป็นงานวัด พระเจ้าองค์หลวง ปวงชนนานแห้ง จากแดนด้วยการยึดห่วง นมัสการใหญ่หลวง ไม่มีเปลี่ยนแปลง โอ้ พะเยางามนัก สาว ๆ หน้างามผ่องพักตร์ น่ารักเสียยิ่งดวงแด ใจบริสุทธิ์ นงนุชเนื้อทองงาม แท้ หัวใจพี่ไม่เปลี่ยนแปร พี่รักเจ้าแน่ แม่สาวพะเยา"

ฮักเมืองพะเยา โดย ชัยวัฒน์ จันธิมา/ณัฐ กิตติสาร อาร์สยาม *"เกิดที่พะเยา อยู่เมืองพะเยาฮักเมืองพะเยา พ่อแม่ลูกหลานตานเต้า เป็นคนพะเยา ฮักเมืองพะเยา ตั้งแต่ละอ่อน โตใหญ่กลายเป็นคนเฒ่า หัวใจนั้นเป๋นพะเยา หมู่เฮาฮักบ้านเกิดเมืองนอน เมืองพะเยา เฮานี้มีกว๊านงามตา เป็นเมืองผญ๋า ประชาฮักสามัคคี เมืองพะเยา ป่าไม้เขียวคราม ขจี รุ่งเรืองระวี ร่ำรวยวัฒนธรรม เมืองพะเยา ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ พระเจ้าตนหลวง เป็นศูนย์รวมใจศรัทธา เมืองพะเยา สุขใจสมดังเปิ้นว่า ไผได้มา ชื่นตาชื่นชมยินดี เมืองพะเยา บ้านเกิดกำเนิดชีวิต เป็นพรหมลิขิต พบกันสวรรค์บนดิน เมืองพะเยา ตราไว้ไม่เคยลืมถิ่น ตราบชิ้นสิ้น แผ่นดินนี่คือบ้านเฮา"*

บุคคล กลุ่มบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้องในการผลิตบทเพลงพะเยาในช่วงทศวรรษนี้เป็นกลุ่มชนชั้นกลางในพะเยา ซึ่งมีสถานภาพและบทบาทที่แตกต่างกัน ได้แก่ 1) เป็นผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ร้อยเอกธรรมนัส พรหมเผ่า (ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองพะเยา) เป็นต้น 2) เป็นนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านสื่อสารมวลชนและการพัฒนาท้องถิ่น เช่น ชัยวัฒน์ จันธิมา และกลุ่มพะเยาทีวีชุมชน เป็นต้น และ 3) เป็นศิลปินนักร้องนักแต่งเพลงคนพะเยาที่สังกัดค่ายเพลง เช่น ณัฐ กิตติสาร อาร์สยาม เป็นต้น หรือ เป็นนักร้องนักแต่งเพลงอิสระ เช่น หนุ่มทุ่งลอ ปู่นานล้านนา เป็นต้น

การก่อตัวขึ้นของกลุ่มคนเหล่านี้อยู่ภายใต้กระแสสำนึกรักบ้านเกิดที่เป็นอิทธิพลของแนวคิดการพัฒนาแบบวัฒนธรรมชุมชน ประกอบกับกลุ่มคนเหล่านี้มีบทบาทในการพัฒนาจังหวัดพะเยากับร่วมกับรัฐมาตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เช่น กลุ่มการเมืองท้องถิ่น กลุ่มประชาสังคมที่มีบทบาทด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดทำสื่อท้องถิ่น ฯลฯ จนในที่สุดเมื่อมีบทบาทครองอำนาจการบริหารงานท้องถิ่นได้ในปัจจุบัน การผลิตบทเพลงโดยความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับนักร้องนักแต่งเพลงและนักพัฒนาเอกชน จึงเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มชนชั้นกลางที่แสดงออกถึงสำนึกรักบ้านเกิดที่ชัดเจนในกลุ่มตน

ทศวรรษ 2550 - 2560 ถือว่าเป็นความรุ่มรวยของบทเพลงเกี่ยวกับเมืองพะเยาน่าอยู่ที่ใช้สำนึกรักบ้านเกิดแบบมโนทัศน์ชุมชนนิยมในเนื้อเพลงที่ผสานกับแนวดนตรีที่หลากหลาย โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างกระแสการท่องเที่ยวที่พยายามดึงให้นักท่องเที่ยวและคนภายนอกหันมาให้ความสนใจกับจังหวัดพะเยามากขึ้น บทเพลงแนวทางต่าง ๆ ถูกผลิตขึ้นจากบุคคล กลุ่มบุคคลและองค์กรต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาที่มีความแตกต่างหลากหลายของบทบาท สถานภาพ

และวิถีชีวิต ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาของรัฐในจังหวัดพะเยา กลุ่มเหล่านี้พยายามพัฒนาให้เพลงเป็นที่รู้จักและติดหูคนทั่วไปมากขึ้นจากการร่วมมือกับบริษัทเพลงและสื่อท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม แนวโน้มในแนวดนตรีที่หลากหลาย ล้วนแล้วแต่พยายามชี้ให้เห็นความหมายเมืองน่าอยู่ของพะเยาที่ดกอุดมไปด้วยแนวคิดชุมชนนิยม โดยหยิบยกธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชนและบุคลิกลักษณะของคนพะเยามาเป็นจุดขาย

5. สรุปและอภิปรายผล

5.1 สรุป

พัฒนาการของบทเพลงที่สะท้อนอัตลักษณ์เมืองพะเยาน่าอยู่มีการปรับตัวภายใต้การขยายตัวของรัฐและการพัฒนาในแต่ละยุคสมัย มโนภาพของกลุ่มชนชั้นกลางและรัฐศูนย์กลางที่มองชนบทแบบสวยงาม โรแมนติกและความดั้งเดิมผ่านเพลงเกี่ยวกับพะเยาในยุคแรก เป็นกลไกหนึ่งที่เบี่ยงเบนความสนใจของประชาชนไปจากปัญหาความขัดแย้งของอุดมการณ์ทางการเมืองในยุคสงครามเย็นและปัญหาของการพัฒนาที่ทิ้งไว้ให้คนพะเยา จนทำให้ปัญหาสังคมที่พะเยาเผชิญในยุคสมัยแรกที่ปรากฏในบทเพลงคำเมืองกลับไม่ได้รับความสนใจจากชนชั้นกลาง มโนภาพชนบทสวยงามจึงยังมีพลังส่งต่อความเข้าใจอัตลักษณ์ของพะเยาในยุคต่อ ๆ มา

ในทศวรรษต่อ ๆ มา คนพะเยาในฐานะเป็นคนใน โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางและองค์กรต่าง ๆ ผลิตซ้ำภาพความสวยงามแบบชนบทจากรัฐศูนย์กลางและผนวกแนวคิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่ขยายตัวเข้ามาในเมืองเพิ่มขึ้น ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว แนวคิดชุมชนนิยม/ท้องถิ่นนิยม ตลอดจนกระแสโลกาภิวัตน์ อิทธิพลดังกล่าวส่งผลให้เกิดการก่อตัวและพัฒนาบทเพลงเมืองน่าอยู่โดยกลืนความหมายของชนบทเข้าไปอยู่ในความเป็นเมือง แต่ทุกแนวเพลงเมืองพะเยาน่าอยู่ต่างขมวดปมความคิดชุมชนนิยมในเมืองพะเยาน่าอยู่คือ ‘ความสงบงามน่าสนุกในวัฒนธรรมล้านนา’ ให้อยู่ในความทรงจำทั้งคนภายนอกและคนในจังหวัดพะเยาเอง

ความคึกคักของบทเพลงพะเยาในปัจจุบัน ถูกกระพือผ่านสื่อและการจัดกิจกรรมต่างๆ ในจังหวัดพะเยาเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวและเสริมสร้างเศรษฐกิจ และหวังว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจะค่อย ๆ หลั่งไหลถ่ายเทไปสู่กลุ่มเกษตรกรและชนชั้นล่างจากการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ในฐานะที่พะเยาเคยเป็นเมืองชายขอบการพัฒนาในยุคก่อน ดังนั้นจึงต้องสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากจังหวัดอื่น ๆ ให้ปรากฏเด่นชัด ความรักในเมืองพะเยาถูกสะท้อนผ่านบทเพลงอย่างภาคภูมิใจในความเป็นคนท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ช่วยเสริมสร้างให้พะเยาเป็นเมืองน่าอยู่

ความเป็นเมืองน่าอยู่ผ่านบทเพลงจึงขยายการรับรู้ไปสู่คนพะเยาในอำเภอต่าง ๆ ได้อย่างราบรื่น เนื่องจากบทบาทของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ทำให้แนวคิดเมืองน่าอยู่แบบชุมชนนิยมมีความสอดคล้องกับพัฒนาการของพะเยาที่เคยเป็นชนบทมาก่อน ประกอบกับกระแสสูงของเศรษฐกิจชุมชน - วัฒนธรรมชุมชนที่แผ่ซ่านอยู่ในสังคมไทย บทเพลงเกี่ยวกับพะเยาจึงสื่อความหมายเมืองน่าอยู่ในทัศนะของรัฐ และชนชั้นนำ ชนชั้นกลางในพะเยา โดยแช่แข็งภาพความเป็นชนบทเพื่อให้ผู้คนในพะเยาและนักท่องเที่ยวจับต้องและสัมผัสกับมันได้ด้วยการบริโภคผ่านความหมายในบทเพลง

การขยายตัวของกลุ่มชนชั้นกลางในเมืองพะเยานับตั้งแต่ทศวรรษ 2540 และเข้มข้นยิ่งขึ้นในทศวรรษ 2550 เป็นต้นมา เริ่มเข้ามามีบทบาทในการกำหนดมุมมองและทิศทางของการพัฒนาเมืองน่าอยู่ในหลาย ๆ ด้านมากขึ้น บทเพลงส่วนใหญ่ก็ถูกประกอบสร้างความหมายขึ้นจากกลุ่มชนชั้นกลางพะเยา และใช้เป็นเครื่องมือเชิงประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพื่อพยายามลบภาพความเป็นเมืองผ่าน ความสำคัญดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของเมืองพะเยาอย่างมีนัยยะสำคัญตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจทศวรรษ 2540 และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองของสังคมไทยนับจากนั้นมา ตลอดจนการเติบโตขึ้นของมหาวิทยาลัยพะเยาที่ก่อให้เกิดเมืองมหาวิทยาลัยที่ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา และปรากฏการณ์ของการประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับสินค้าและบริการสำหรับคนรุ่นใหม่และชนชั้นกลางก็มีมากขึ้นในเมืองพะเยา เช่น ร้านอาหารแนวทันสมัยหลากประเภท ธุรกิจบันเทิง ร้านกาแฟ ฯลฯ (มนตรา พงษ์นิล, 2561, น. 605-606) เหล่านี้ล้วนสะท้อนถึงอิทธิพลและบทบาทของการขยายตัวของกลุ่มชนชั้นกลางในเมืองพะเยาอย่างมากมาย บทเพลงที่สร้างอัตลักษณ์เมืองพะเยาน่าอยู่และน่าสนุกจึงมีแรงปรารถนาของชนชั้นกลางในพะเยาที่โหยหาอดีตแบบโรแมนติก (nostalgia) แต่เพิ่มสีสันของความทันสมัยและความสนุกสนานบริสุทธิ์แบบชนบทลงไปในเนื้อหาและท่วงทำนองของเพลงด้วย

5.2 อภิปรายผล

จังหวัดพะเยา กล่าวให้เฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้นคือ เมืองพะเยาสมาทานความเป็นชุมชนนิยมในเมืองน่าอยู่ได้อย่างแนบสนิทผ่านการผลิตเนื้อหาของบทเพลงในแนวทางเดียวกัน เนื่องจากมีพัฒนาการของชุมชนขึ้นมาจากความเป็นชนบทไปสู่ความเป็นเมืองพะเยาในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ตลอดจนการถูกกำหนดความหมายจากรัฐและศิลปินจากส่วนกลางผ่านเพลงพะเยาในยุคแรกก็ส่งอิทธิพลต่อการพัฒนาวิธีคิดและแรงปรารถนาในการพัฒนาเมืองน่าอยู่ของคนในพะเยาในสมัยต่อมาถึงปัจจุบัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมืองขนาดเล็กและกลางในสังคมไทยหลาย ๆ เมืองเช่น สกลนคร นครพนม มุกดาหาร มีลักษณะการพัฒนาความเป็นเมืองน่าอยู่ที่คล้ายคลึงกับเมืองพะเยา ในฉายาว่า 'เมืองน่าอยู่' และ 'จังหวัดน่าสนุก' (funny province) ซึ่งเป็นการสร้างจุดขายให้กับจังหวัดขนาดเล็กและกลางให้แตกต่างจากการพัฒนาเมืองขนาดใหญ่ เช่น อุบลราชธานี นครราชสีมา เชียงใหม่ เชียงราย บทเพลงจึงเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งที่กำลังสะท้อนความเป็นเมืองน่าอยู่ที่เพิ่มความรู้สึกสนุกสนานเมื่อได้มาเที่ยวในเมือง นอกเหนือจากความสงบงามในแนวชุมชนนิยมด้วยเช่นกัน

การหยิบยกและให้ความสำคัญกับเมืองน่าอยู่ในบทเพลงของพะเยาที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน และมีแนวโน้มที่จะนิยามถึงความน่าอยู่ ความเป็นเมืองสุขและเป็นเมืองทองของคนพะเยา สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า นิยามดังกล่าวถูกตอกย้ำจากจำนวนบทเพลงที่มีเพิ่มและเข้มข้นขึ้นเมื่อถึงสมัยใกล้ปัจจุบัน บทเพลงเมืองน่าอยู่ที่ได้รับความนิยมจึงเข้าไปกลบทับหรือปกปิดปัญหาของพะเยา และไม่พบการแต่งบทเพลงใหม่ ๆ ที่สะท้อนปัญหาจากการพัฒนาที่พะเยามีอยู่ แต่กลับสะท้อนความสวยงาม บริสุทธิ์ไร้เดียงสาอัธยาศัยไมตรีและเป็นธรรมชาติของผู้หญิง ซึ่งกลายเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้นิยามชุมชนนิยมในเมืองพะเยาน่าอยู่มีความโดดเด่นขึ้นในบริบทของการพัฒนาเมืองพะเยา

ทุกแนวดนตรีเพลงในพะเยาต่างสะท้อนการสมาทานอัตลักษณ์ที่ศูนย์กลาง คนนอก ชนชั้นนำและกลุ่มชนชั้นกลางในพะเยาให้ภาพความเป็นเมืองน่าอยู่แบบชุมชนนิยมอย่างเข้มข้นขึ้นในปัจจุบัน กล่าวอีกทางหนึ่งก็คือ แทนที่บทเพลงในพะเยาจะเป็นการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ แต่กลายเป็นว่า บทเพลงในพะเยายินยอมพร้อมใจที่จะสวมใส่อัตลักษณ์ชุมชนนิยมในเมืองน่าอยู่โดยการกำหนดจากศูนย์กลางอำนาจผ่านรัฐ การพัฒนา กลุ่มชนชั้นกลางที่เป็นคนนอกและคนในพะเยา

บทเพลงพะเยาเป็นการเมืองของการประกอบสร้างความหมาย (politics of meaning) แบบชุมชนนิยมในเมืองน่าอยู่ที่ถูกสร้างขึ้นโดยรัฐและกลุ่มชนชั้นกลาง ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับการขยายตัวของรัฐ การพัฒนา การท่องเที่ยวและชุมชนนิยมของกลุ่มชนชั้นกลางและองค์กรในพะเยาทำให้การเมืองของการประกอบสร้างความหมายปรากฏขึ้นเพื่อตอบสนองต่อโลกทัศน์ของกลุ่มข้างต้นซึ่งมีบทบาทสำคัญด้านต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยา ถึงแม้ว่าบทเพลงพะเยาจะมีอัตลักษณ์ของแนวดนตรีที่แตกต่างหลากหลายและผสมผสานมากขึ้น แต่เนื้อหาและความหมายในแนวเพลงต่าง ๆ ที่กลุ่มชนชั้นกลางในพะเยาผลิตบทเพลงขึ้นนั้น ล้วนตอกย้ำ ตราตรึง ผลิตซ้ำและพัฒนาความหมายของเมืองน่าอยู่แบบชุมชนนิยมเพียงชุดเดียว

ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ได้ประโยชน์จากพลวัตของการประกอบสร้างความหมายเพลงพะเยาแบบชุมชนนิยมในเมืองน่าอยู่ (Phayao for whom?) อยู่ที่ความหมายของเมือง

พะเยาน่าอยู่ซึ่งบรรจุความสวยงาม ความเป็นผู้หญิง (feminine) ชนบทล้านนา วัฒนธรรมชุมชน ความบริสุทธิ์ไร้เดียงสาและความสนุกเพิ่มขึ้นตามลำดับในกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น ทุกความหมายข้างต้นล้วนตอบสนองการเมืองของความปรารถนาโดยรัฐ ชนชั้นนำและชนชั้นกลางที่ต้องการจะให้เป็นและต้องการที่จะบริโภค และหากกล่าวให้ถึงที่สุดก็คือ ชนชั้นนำและชนชั้นกลางในพะเยาเองก็นำเสนอความหมายดังกล่าวเพื่อเชิญชวนให้คนภายนอก เช่น นักท่องเที่ยวมาบริโภคความหมายดังกล่าวผ่านบทเพลงเช่นเดียวกัน

ผู้วิจัยต้องการที่จะเสนอว่า แนวคิดชุมชนนิยมซึ่งเคยมีพื้นที่ทางความคิดและปฏิบัติการอยู่ในชนบทได้ยักย้ายถ่ายเทเข้ามามีอิทธิพลต่อการให้ความหมายของความเป็นเมือง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางสังคมหนึ่งที่เคยมีลักษณะใกล้ชิดความเป็นชนบทที่กลายเป็นเมืองด้วยการขยายตัวของรัฐ อุดมการณ์พัฒนาและความทันสมัยเป็นกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้มีการขยายตัวของกลุ่มคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชนชั้นนำและชนชั้นกลางที่รับโลกทัศน์และวิธีคิดแบบชุมชนนิยมมาด้วย กลุ่มคนเหล่านี้บทบาทสำคัญในการประกอบสร้างความหมายของเมือง งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าในกรณีของบทเพลงถูกใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการกำหนดความหมายของเมือง ทุกแนวเพลงที่กล่าวถึงความเป็นเมืองต่างขมวดชุดความหมายของเมืองน่าอยู่ผ่านบริบททางประวัติศาสตร์ จนทำให้กลายเป็นอัตลักษณ์หนึ่งเดียวของการประกอบสร้างความหมาย ‘ชุมชนนิยมในเมืองพะเยาน่าอยู่’ ที่ตอบสนองต่อความปรารถนาทางจินตภาพการพัฒนาเมืองน่าอยู่ของรัฐ กลุ่มชนชั้นกลางและชนชั้นนำซึ่งเป็นผู้มีอำนาจทั้งในและนอกจังหวัดพะเยา

เอกสารอ้างอิง/References

กรรณิการ์ พิมลศรี, และอดิศร เรือลม. (2556). ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเมืองชายแดนภูซางจังหวัดพะเยาในการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, *1*(2), 7-19.

คมสันต์ รัตนะสิมากูล. (2559). การศึกษาเครือข่ายการสื่อสารกับการประกอบสร้างความหมายการพัฒนาแบบยั่งยืนของชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง บ้านดอกบัว จังหวัดพะเยา. *วารสารการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา*, *9*(1), 17-34.

จินต์จุฑา ลี้จินดา. (2557). สุนทราภรณ์กับการสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมบันเทิงแบบ “สากล” ให้กับสังคมไทยในพุทธทศวรรษที่ 2490. *วารสารอักษรศาสตร์*, *43*(2), 27-60.

บ้านโบราณกว๊านพะเยา. (5 ตุลาคม 2555). *นทีสีทอง โดย ปิ่นนริศ จันทิมา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2560. จาก https://www.facebook.com/baanborankwanphayao/videos/2408983921276/.

บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2546). *โลกของคนไร้บ้าน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ปรีชา คุวินทร์พันธุ์. (2545). *สังคมวิทยาและมานุษยวิทยานคร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. (2556). ศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ของการเรียกชื่อเมืองเขลางค์เวียงละกอนและลำปาง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ปริทัศน์, 1*, 53-82.

มนตรา พงษ์นิล. (2550). ประวัติศาสตร์การพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา. *หนังสือรวมบทความในการประชุมวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 3 มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 537-546.

_____. (2558). บทสำรวจงานวิจัยมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในภาคเหนือตอนบน: ข้อสังเกตการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางสังคมกับมนุษย์. *มนุษยศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 16*(2), 158-216.

_____. (2561). อำนาจชีวะเหนือผังเมือง: การเผยตัวของทุนนิยมและการพัฒนาในสุญญากาศของผังเมืองรวมเมืองพะเยา. *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ Built Environment Research Associates Conference (BERAC9, 2018)* คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 601-611.

ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2548). *อ่าน 'วัฒนธรรมชุมชน': วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์แนววัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.

ยศ สันตสมบัติ. (2535). *แม่หญิงสิขายตัว: ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2542). *ชาติพันธุ์วรรณนาว่าด้วยผู้ชมโทรทัศน์: ชีวิตข้างถนน ยามค่ำคืนบนถนนสายหนึ่ง ในเมืองเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

สาทร ศรีเกตุ. (2557). *พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองในวัฒนธรรมเพลงไทยสากล* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

สามชาย ศรีสันต์. (2554). เศรษฐกิจพอเพียงกับการสร้างอัตลักษณ์ความพอเพียงให้กับชุมชน. *วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร*, *7*(2), 53-9.

_____. (2558). มโนทัศน์การพึ่งตนเองของชาวชนบท: การลดทอนชนบทให้เป็นขั้วตรงข้ามกับเมือง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, *32*(2), 183-208.

สุธี เมฆบุญส่งลาภ. (2559). การสร้างการตระหนักรู้ในด้านประวัติศาสตร์พื้นที่แก่คนในชุมชนย่านหนองระบู ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา. *เจ ดี: วารสารวิชาการการออกแบบสภาพแวดล้อม, 3*(2), 51-71.

สุนทร สุขสราญจิต. (2557). สาวพะเยา: บาดแผลในบทเพลง. *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการนานาชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทยครั้งที่ 8 "มนุษยศาสตร์ที่แปรเปลี่ยนในโลกที่เปลี่ยนแปลง"* 27-29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557 ณ โรงแรมอิมพีเรียล แม่ปิง จังหวัดเชียงใหม่, 357-369.

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข. (2558). *สถิติการฆ่าตัวตายและทำร้ายตัวเอง*.

สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. (2559). *เส้นความยากจน (ด้านรายจ่าย) จำแนกตามภาคและจังหวัด พ.ศ. 2543-2556*. ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2559). *คดีอาญาที่สำคัญ พ.ศ. 2549-2558*. ข้อมูลจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ.

สำนักสารนิเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (22 พฤศจิกายน 2550). *พะเยาฆ่าตัวตายพุ่ง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2559. จาก http://pr.moph.go.th/iprg/include/admin_hotnew/show_hotnew.php?idHot_new=10752.

อัฐมา โภคาพานิชวงษ์. (2544). *"ชุมชน" และ "ประชาคม" ย่านถนนพระอาทิตย์กับกระแสการรื้อฟื้นเมืองน่าอยู่* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

Barthes, R. (1967). *Elements of Semiology*. Translated from the French by Annette Lavers and Colin Smith. New York Hill and Wang, 1980.

Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications.

Leotard, J. F. (1988). *The Postmodern Explained*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.